

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově v letech
1945–1990**

Matěj Šimek

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově v letech 1945–

1990

Matěj Šimek

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „*Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově v letech 1945–1990*“ vypracoval zcela samostatně za použití pouze uvedených zdrojů.

Plzeň, květen 2020

Matěj Šimek

Poděkování

Chtěl bych tímto poděkovat PhDr. Davidu Šancovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup při vypracování této práce.

Plzeň, květen 2020

OBSAH

1 ÚVOD.....	6
2 BRITSKÉ ZÁJMY A VLIV NA ARABSKÉM POLOOSTROVĚ PŘED ROKEM 1945.....	9
2.1 Britské zájmy a vliv v Perském zálivu a v Ománu.....	9
2.2 Britské zájmy a vliv v Jemenu před rokem 1945.....	15
3 BRITSKÉ ZÁJMY A VLIV NA ARABSKÉM POLOOSTROVĚ OD ROKU 1945 DO DEKOLONIZACE.....	19
3.1 Imámské povstání v Ománu.....	22
4 BRITSKÉ STAŽENÍ Z JEMENU A ADENU.....	25
5 BRITSKÉ STAŽENÍ Z PERSKÉHO ZÁLIVU.....	34
5.1 Dafárské povstání v Ománu.....	40
6 BRITSKÉ ZÁJMY A VLIV NA ARABSKÉM POLOOSTROVĚ PO ROCE 1971.....	44
6.1 Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově mezi lety 1971–1990..	44
6.2 Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově po roce 1990.....	48
7 ZÁVĚR.....	51
SEZNAM LITERATURY.....	55
SUMMARY.....	62
Přílohy.....	64

1 Úvod

Velká Británie, kdysi mocné impérium, ovládala čtvrtinu země, světové populace a její říši omývaly všechny oceány. Tento obrovský kolos, jenž dodnes plodí mnohé kontroverze, si dokázal po jedno století, od konce Napoleonských válek až po začátek první světové války, udržet efektivně vliv a moc skoro po celém světě. Dosáhnout této pozice se podařilo díky strategicky výhodné poloze v Evropě a stabilní ekonomické základně. Toto období je někdy také označováno jako *Pax Britannica*. Impérium si dokázalo zachovat svůj statut v 19. století pomocí politiky skvělé izolace, jež byla uplatňována v Evropě, a politiky nepřímé správy, kterou uplatňovala na své kolonie. Politika skvělé izolace spočívala v nevměšování se do kontinentálních záležitostí v Evropě a zasahování pouze tehdy, pokud by nastala hrozba vzniku hegemonu, jenž by mohl ohrozit pozici Británie. Nepřímá správa kolonií spočívala v přenechání vlády místním vládcům, kteří následně plnili vůli Britů.

Po ztrátě čtrnácti amerických kolonií na dnešním východním pobřeží Spojených států amerických se Británie rozhodla více zaměřit na kolonie na východě, a to převážně na své kolonie v Indii. Ty se postupně formovaly do celku zvaného Britský Ráž, který se stal korunní perlou britského impéria. Rostoucí globalizace a obchod nutily britské impérium hledat kratší cesty ke svým koloniím. Británie začala obsazovat strategická místa a škrťící body. Signifikantní strategickou pozicí se tak stal pro britské obchodní zájmy Arabský poloostrov a oblasti Adenského a Perského zálivu. Arabský poloostrov byl a stále je pro svoji strategickou polohu zájmem mnoha regionálních a světových mocností, zejména díky možnosti ovládat transportní trasy, k čemuž přispělo zbudování Suezského průplavu. Tento zájem také významně podněcuje výskyt velkého množství nerostného bohatství. O vliv v tomto subregionu usilovali v průběhu historie mnozí aktéři jako Osmanská říše či Persie. O vliv se také přely i jiné evropské mocnosti než Velká Británie, a to především Portugalsko.

Cílem mé bakalářské práce je na základě výzkumu zjistit zájmy a vliv Velké Británie na Arabském poloostrově, pro kterou je tento region tradičně jednou z priorit, a to v období od roku 1945 do roku 1990. Konkrétně jde o britské protektoráty, kterými byly Jemen s významným přístavem Aden, dále Kuvajt, Katar, Bahrajn, Spojené Arabské Emiráty a Omán. Důvodem zkoumání období od roku 1945 až do roku 1990 je značná proměnnost situace v oblasti. V tomto časovém úseku zkoumá práce situaci v regionu po druhé světové válce se zvláštním zřetelem na situaci a postavení Britů, jejich vliv, zájmy a popřípadě nově vzniklé problémy. Dále také zjišťuji, jakým způsobem se Britové snažili si svůj vliv a postavení udržet. Poté se práce soustředí na období stažení z tohoto regionu. Bude zkoumat, co ho zapříčinilo a o jaké vlivy se jednalo, tj. zda bylo způsobeno vlivem vnějších či vnitřních aktérů, a jakým způsobem se s ním Britové vypořádali. Cílem práce je také zjistit, do jaké míry mají historické vazby Velké Británie s tímto regionem vliv na dnešní vztahy. Po roce 1945 bylo britské impérium na ústupu z postu globální velmoci a Arabský poloostrov postupně posiloval ve své strategické významnosti. Toto období končí začátkem 90. let minulého století, kdy začaly Spojené státy americké přebírat hlavní roli geopolitického hegemona v tomto regionu.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti částí, přičemž v každé z nich se zaměřuji, kromě britského vlivu a zájmů, i na případné důležité události v jednotlivých státech. V první části zjišťuji důvody a zájmy, kvůli kterým se Britové tento vzdálený region rozhodli kolonizovat a následně se v něm etablovat. Dále se v první části zaměřuji na problémy, kterým museli Britové ze strany vnějších i vnitřních aktérů čelit, ale také na to, jakými způsoby se etablovali a udrželi si vliv v tomto regionu před rokem 1945. Ve druhé části se zaměřuji na poválečný stav Britského impéria po roce 1945, a jak ovlivnil zájmy a vliv v jejich koloniích a protektorátech na Arabském poloostrově. V této části se také věnuji Imámskému povstání v Ománu, jež bylo první velkou výzvou pro Velkou Británii na Arabském poloostrově po druhé světové válce. Ve dvou

následujících částech se zabývám důležitým mezníkem, kterým byl proces stažení Britů z Arabského poloostrova a příčiny, které k tomu vedly. Nejdříve se zabývám britským stažením z Jemenu a poté procesem stažení z Perského zálivu. Kromě těchto dvou událostí se také v této části zaměřuji na Dafáarské povstání, které je úzce spojeno se stažením Britů z Ománu. V poslední části zjišťuji britské zájmy a vliv v tomto regionu po roce 1971, kdy došlo ke kompletnímu odchodu Britů. Tato část je rozdělena na období mezi lety 1971 až 1990 a na období po roce 1990. V období mezi roky 1971 a 1990 zjišťuji, jakými prostředky si Britové snažili udržet vliv v této oblasti po svém stažení a jak se změnila britská zahraniční politika směrem k Perskému zálivu. V části, která se věnuje období po roce 1990, se zaměřuji na postavení Velké Británie po účasti ve Válce v Zálivu a mapuji její aktivity, vliv a zájmy.

V bakalářské práci vycházím převážně z anglických odborných článků a knih z prestižních britských a amerických univerzit. Během psaní využívám databáze JSTOR, EBSCO a ProQuest. Tyto databáze využívám z důvodu široké nabídky vědeckých časopisů z oblasti humanitních a sociálních věd. U britských a amerických zdrojů by mohlo nastat riziko s diverzitou názorů a mírou kritičnosti, což by mohlo následně ohrozit i objektivitu této práce. Důvodem tohoto rizika je tradiční postoj Spojených států amerických, již vždy kritizovaly britské impérium a imperialismus obecně. Avšak dnes mnoho britských autorů zaujímá objektivní, někdy až příliš kritický postoj k britskému impériu, tudíž se tím riziko redukuje.

2 Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově před rokem 1945

2. 1 Britské zájmy a vliv v Perském zálivu a v Ománu

Rok 1498 byl přelomový v oblasti Perského zálivu. Do té doby fungující *status quo* arabského obchodního systému byl narušen západními mocnostmi. První západní mocností, která narušila tento systém, bylo Portugalsko. Kvůli dalšímu postupu Portugalců směrem na východ začalo postavení Perského zálivu nabývat na hodnotě, a to kvůli své výhodné geostrategické pozici při ochraně významných obchodních cest do Indie. Portugalsko byla první evropská mocnost, které se podařilo v této oblasti udržet svůj vliv. Jejich oblastí zájmu se stal Bahrajn a dnešní hlavní město Ománu – Muskat. Během prosazování svého vlivu narazili Portugalci na dvě regionální velmoci, jež ohrožovaly jejich pozici, a to Persii a Osmanskou říši. Avšak následně se větší hrozbou pro Portugalce staly soupeřící Východoindické společnosti Holandska, Francie a Velké Británie. Tato situace vyvrcholila v sedmáctém století, které se stalo obdobím rivality mezi těmito společnostmi a tím pádem i mezi zeměmi, které zastupovaly. Po další čtyři století se Perský záliv stal hřištěm západních mocností v boji o nadvládu, ze kterého vítězně vyšli Britové (Zahlan 1998: 10–12).

Už během etablování na severovýchodním pobřeží indického subkontinentu a následného pronikání do vnitrozemí se Velká Británie začala více upínat k Perskému zálivu a Ománu (ibidem 1998: 12). Zájem o Perský záliv vzrostl také díky sedmileté válce a Napoleonově kampani v Egyptě. Ta mohla značně ohrozit britské obchodní trasy mezi Indií a Evropou (Kaylani 1979: 571). Ochrana obchodních tras vedoucích do Indie se stala důležitým předmětem britských zájmů, poněvadž vyhnání Francie a zajištění dominantního postavení v Indii bylo významným vítězstvím a umožnilo přístup k bohatství tohoto subkontinentu. Priorita chránit obchodní cesty nakonec vedla k naprosté dominanci Británie v Zálivu. Koncem první světové války se začalo přezdívat regionu „Britské jezero“. Postupně se priorita ovládat Záliv ještě zvětšila, a to

kvůli ohromným zásobám ropy, jež dodnes zásadně ovlivňují ekonomickou i politickou sféru regionu (Zahlan 1998: 13–19).

Britové se v Perském zálivu objevili začátkem 17. století jako obchodníci Východoindické společnosti (Abdullah 2016: 23). Za významný počáteční bod obchodních aktivit Britů v regionu se dá považovat vyhnání Portugalců z Hormuzského průlivu¹ roku 1622 (Fromherz 2017: 44). Poté se Britové po dvě století soustředili převážně na obchod s městy Bandar Abbás² a Búšehr³ na Perském pobřeží. Vojensky a politicky se v regionu Britové rozhodli angažovat až na začátku 19. století. Důvodem byla první vážná překážka, se kterou se zde začali potýkat, a tím bylo pirátství. Za nejvíce problematické piráty byl považován kmen Al Qasimi (Abdullah 2016: 23). Avšak o piráty se přímo nejednalo, toto přívlastko jim bylo dáno anglickými a holandskými obchodníky, poněvadž byli znepokojeni jejich rostoucím vlivem, mocí a založením obchodní stanice na ostrově Kešm⁴. Al Qasimi je dnes jednou z vládnoucích rodin ve Spojených Arabských Emirátech a označení jejich předků za piráty budí dodnes kontroverze. Hlavní centrum Al Qasimi se nacházelo v Šardžá a v Rás al-Chajmá⁵ v dnešních Spojených Arabských Emirátech. Kmen také disponoval námořní silou, která byla schopná efektivně vzdorovat evropským lodím. Britská Východoindická společnost kvůli aktivitám Al Qasimi velmi trápila na celních poplatcích a rozhodla se přistoupit k ráznějšímu kroku, a to k vyslání britské námořní expedice, jež zaútočila a následně vyplenila Kešm. Tento akt vedl k válce mezi Británií a kmenem Al Qasimi, který vytvořil koalici společně s Umm al-Kuvajn, Adžmán, Abú Dhabí, Dubajem a Bahrajnem⁶ (Zahlan 1998: 12–13).

---

1 viz. příloha č. 1

2 viz. příloha č. 2

3 viz. příloha č. 3

4 viz. příloha č. 4

5 viz. příloha č. 5

6 viz. příloha č. 5

Po britském vítězství ve válce trvající mezi lety 1809–1820, která skončila zničením flotily kmene Al Qasimi a dobytím Rás al-Chajmá, se britská vláda rozhodla podepsat separátní smlouvu s každou ze zúčastněných stran koalice. Všechny smlouvy se souhrnně nazývaly *General Treaty of Peace*. V těchto smlouvách se šejkové koalice zavázali, že opustí od pirátských praktik, a Británie na oplátku zaručovala postavení šejků jako nezávislých vůdců (Abdullah 2016: 23). Dále se Británie zavázala k odmítnutí jakýchkoliv teritoriálních či politických ambicí v regionu. Uzavřením smluv v roce 1820 začala Británie uplatňovat politiku smluvních vztahů, čímž začala intenzivněji posilovat svoji pozici a zajišťovat si svůj vliv v Perském zálivu (Zahlan 1998: 14–15). O tři roky později byla britskou vládou ustanovena funkce regionálního zástupce v Šardžá, který měl hlásit veškeré dění na pobřeží autoritám v Búšehru (Abdullah 2016: 23). V Búšehru sídlil britský rezident, jenž plnil několik významných funkcí. Jednalo se o funkci představitele indické moci v Perském zálivu, konzula ministerstva zahraničí a zástupce globálních zájmů vlády Jejího Veličenstva v Londýně (Mendel 2016: 148). Později následovaly další smlouvy, a to v letech 1839, 1847 a 1856, které zakazovaly obchod s otroky. Tímto se Britové čím dál více angažovali v dění v oblasti (Abdullah 2016: 23).

Vznikl tzv. *smluvní systém*, který spojoval všechny předešlé členy koalice s výjimkou Bahrajnu, jenž se separoval a součástí systému se stal až v roce 1861 (Zahlan 1998: 14). Ostatní členové smluvního systému uzavřeli v roce 1853 mezi sebou *Perpetual Maritime Truce*. Oblast přestala být v oficiálních britských dokumentech označována jako pirátské pobřeží a začala být známa jako *smluvní pobřeží* (Abdullah 2016: 23). Důvodem uzavření smlouvy se stal fakt, že předchozí smlouvy zaručující bezpečí na moři se vztahovaly pouze na britské lodě. Dohoda v roce 1853 zaručovala, že pokud dojde k nějaké agresi mezi souhlasícími stranami, bude tato aktivita nahlášena britským autoritám. Státy, které uzavřely tuto smlouvu, začaly být označovány jako *Smluvní státy*⁷. Toto

---

7 viz. příloha č. 6

označení se používalo až do roku 1971, kdy se nakonec název změnil ve Spojené Arabské Emiráty (Zahlan 1998: 14–15).

Britové během etablování čelili ohrožení ze strany mnoha vnějších aktérů. V regionu se nejvíce angažovaly v 19. století Osmanská říše a Persie. V reakci na zvýšené šíření osmanského vlivu v Bahrajnu uzavřeli v roce 1880 Britové smlouvu s jeho vládcem. Smlouva pojednávala vesměs o dobrovolné izolaci, kdy se Bahrajn nemohl bez souhlasu Britů nijak zapojit do žádného vyjednávání s ostatními mocnostmi, nebo podstoupit, prodat či pronajmout své teritorium jiné zemi než Británii. Smlouva platila pro tehdy současného vládce, ale také pro jeho dědice. Tato dohoda se nazývala *Exclusive Agreements* (ibidem 1998: 15–16). V 90. letech 19. století se o Perský záliv začaly zajímat i ostatní evropské mocnosti, jako bylo Německo, Francie a Rusko. Ze strachu o ohrožení britského postavení se rozhodl major Talbot, tehdejší zástupce britské vlády v Perském zálivu, uzavřít během března 1892 *Exclusive Agreements* i se Smluvními státy. Uzavírání různých sérií smluv se stalo základním pilířem k udržení britské dominance v oblasti Perského zálivu a Indického oceánu (Abdullah 2016: 23–25).

V průběhu druhé poloviny 19. století se postupně začal více dostávat do sféry vlivu i Omán (Zahlan 1998: 16–17). Ten byl s Brity v kontaktu už od roku 1789, kdy imám Muskatu podpořil britské zájmy v Perském zálivu (Fromherz 2017: 44). Před příchodem Britů byl Omán po století a půl dominantním aktérem v Perském zálivu a současně zasahoval jeho vliv až do východní Afriky a Zanzibaru⁸ (Landen 1967: 29). V roce 1798 uzavřel Omán společenství s Británií, díky němuž měl velkou svobodu v systému, který byl stanoven Brity s ostatními státy v Perském zálivu (ibidem 1967: 68).

Po smrti Saída bin Sultána roku 1856 se země ocitla ve sporu mezi jeho dvěma potomky. Spor postupně Omán oslaboval, načež situace využili Britové a vstoupili do konfliktu v roli arbitra. Během sporu se samozřejmě Britové snažili

---

8 viz. příloha č. 7

konflikt ovlivnit ve svůj prospěch a udržet dosavadní *status quo*. Nejvíce význačné pro Británii k ovlivňování konfliktu byly hlavně akce podnikané jejími agenty nasazenými přímo v Muskatu a Zanzibaru. Výsledkem bylo v roce 1861 podepsání tzv. *Canning Award*, čímž následně došlo k odtržení Zanzibaru a východní Afriky od Ománu, a to umožnilo Británii efektivně ovládat obě tyto entity (Bhacker 1991: 269–279). *Canning Award* Omán značně oslabilo nejen politicky, ale hlavně ekonomicky. Omán byl donucen stále více spoléhat na pomoc Británie, která si tím zajistila značný vliv. V polovině 19. století Británie nahradila Omán v pozici hegemona a začala omezovat jeho nezávislost, ekonomické záležitosti, a především obchod s otroky (Landen 1967: 68–69).

Poslední země v Perském zálivu, jež se dostaly pod absolutní vliv Velké Británie, byly v roce 1899 Kuvajt a až v roce 1916 Katar. Uzavřením smluv podobným těm, které již byly sjednány se Smluvními státy, se Británie na počátku 20. století stala silným hegemonek v oblasti Zálivu (Zahlan 1998: 16–17). Důvodem, proč se Británii podařilo mít absolutní vliv v Kataru až v roce 1916, byl jeho zcela odlišný politický vývoj od ostatních států v Zálivu. Katar dokázal během 19. století zůstat víceméně nezávislým, a to díky efektivně obratné diplomacii a schopnosti vypořádat se s externími a interními vlivy. Tento úspěch měla na svědomí z velké části dodnes vládnoucí rodina Kataru Al-Thání. Dynastie před objevem ropy kontrolovala pouze město Dauhá a oblast kolem něj, zbytek dnešního Kataru ovládal Bahrajn s centrem ve městě Zubara⁹ na severu poloostrova (Fromhez 2017: 18). Kvůli nadvládě Bahrajnu na poloostrově byl Katar považován za jeho součást. Veškeré smlouvy podepsané s Bahrajnem se tak vztahovaly i na Katar. V roce 1868 se šejk Bahrajnu rozhodl posílit svůj vliv v Kataru, avšak došlo k porušení *Perpetual Maritime Truce*, načež se Británie rozhodla Bahrajn potrestat. Británie oddělila Katar od Bahrajnu a následně dosadila místního šejka, který byl právě z kmene Al-Thání (Melamid 1953: 202). Kmen Al-Thání měl oproti ostatním kmenům tu výhodu, že jeho legitimizace

---

9 viz. příloha č. 8

moci byla upřednostňována jak Osmanskou říší, tak Britským impériem. Vládnoucí rodina Kataru toho využila a pomocí obratné diplomacie a vyvažování vlivu obou mocností se jim podařilo zachovat určitou formu nezávislosti. Po oddělení Kataru od Bahrajnu zde však stále panoval značný vliv Osmanské říše. V důsledku obav z tohoto silícího vlivu Osmanů se rozhodl šejk Abdullah bin Jassim Al-Thání během první světové války podepsat anglicko-katarskou dohodu. Stalo se tak v roce 1916 na britské lodi *Lawrence* za přítomnosti zastupitele britské vlády sira Percyho Coxe. Anglicko-katarská smlouva jednala už o hlubších záležitostech než dohoda z roku 1868 a dokonce zahrnovala i nezmíněné dodatky mezi Británií a Katarem. Smlouva z roku 1916 se tak stala legálním aktem vzniku Katarského protektorátu (Fromhez 2017: 65–67).

K udržení své hegemonie využívala Británie systém smluv s jednotlivými státy, pomocí nichž si zajišťovala svůj vliv. Británie zabraňovala ostatním mocnostem k získání vlivu v regionu (Abdullah 2016: 23–25), avšak tím zároveň izolovala státy Perského zálivu od zbytku světa. Žádný stát nemohl bez britského svolení vyjednávat s cizím aktérem a byl tomu podřízen veškerý obchod a pohyb do nebo z regionu. Tak jako ve většině svých koloniích a protektorátech, obzvláště v Zálivu využívali Britové politiku nevměšování se. Neměli zájem o žádné vnitřní socioekonomické změny. Systém byl postaven na principu, kdy vládcí států byli osobně zodpovědní za splnění jejich části dohody vůči Británii. Na oplátku si zajistili svoji vnitřní integritu, udržení jejich pozice a pokračování jejich rodů. Státům v Perském zálivu nebyl nikdy uznán legitimní statut v rámci Britského impéria. (Zahlan 1998: 20–23). V důsledku britské politiky nevměšování se do vnitřních záležitostí docházelo často k zániku šejchátů v oblasti Smluvních států. Šejcháty se navzájem pohlcovaly a pokud plnily své závazky, Britové se o tyto spory vůbec nezajímali. V roce 1820 podepsalo *General Treaty of Peace* osm šejchátů, ale pouze šest podepsalo následně v roce 1835 *Perpetual Maritime Truce*. Roku 1914 existovalo šejchátů pouhých pět (Melamid 1953: 197). Státy v Perském zálivu nebyly přímo definovány jako

mandáty, protektoráty či dokonce kolonie, oficiálně se jednalo o „státy ve smluvním vztahu s Británií“ (Zahlan 1998: 20–23).

2. 2 Britské zájmy a vliv v Jemenu před rokem 1945

Britská přítomnost v Jemenu byla pro zajištění bezpečnosti obchodních tras do Indie velice důležitá. Velkou roli zde hrál přístav Aden¹⁰, jenž postupně získal kvůli své významnosti statut britské korunní kolonie. Mít v moci tento přístav znamenalo ovládat důležité navigační trasy v Adenském zálivu a Rudém moři. Dále pozice umožňovala efektivně rozšiřovat svůj vliv na jihu Arabského poloostrova (Al-Saqqaf 2000: 2). Aden je přírodně hluboký přístav, nacházející se v ideální pozici k doplňování zásob. Po otevření Suezského kanálu ještě více nabyl významu. Už během poloviny 17. století měla Britská Východoindická společnost, stejně jako ostatní evropské obchodní společnosti, své stanice podél pobřeží Rudého moře v Jemenu, konkrétně v oblasti známé jako Tiháma. Britové v této oblasti měli přístav Mukha¹¹, odkud exportovali kávu až do roku 1767, kdy cena kávy klesla a náklady na údržbu se tak staly nevýhodnými (Reese 2018: 40–41).

První kontakt Britů s Adenem přišel během Napoleonské éry v roce 1799. Britské jednotky vyslané z Indie tehdy dopluly k ostrovu Perim¹² západně od Adenu s cílem ho okupovat. Obsazením ostrova tak chtěly zamezit přístupu Francouzů z Egypta do Indického oceánu, avšak ostrov byl pro vojáky nevhodný. Sultán Laheje Ahmed bin Abdul Karim nechal jednotky po nějakou dobu v Adenu. Během pobytu britských jednotek nabídl sultán Britům Aden jako permanentní stanici, ale jeho návrh byl odmítnut. Nakonec byla uzavřena smlouva se sultánem o tři roky později, kdy admirál sir Home Popham dostal instrukce k zahájení vytváření politických aliancí na arabském pobřeží Rudého moře. Od té doby byly vztahy zanedbatelné (Robbins 1939: 701). Ovšem v roce

---

10 viz. příloha č. 9

11 viz. příloha č. 10

12 viz. příloha č. 11

1837, po ztroskotání lodi *Daria Dawlat* u adenského pobřeží a po následném násilí spáchaném na britské posádce, se Britové rozhodli požadovat odškodnění. Britská vláda v Bombaji se rozhodla vyslat námořní síly pod vedením kapitána S. B. Hainese, které měly v případě neúspěšného vyjednávání přístav dobýt. Počáteční návrh k vyřešení situace spočíval v duálním ovládnutí přístavu, avšak vyjednávání trvalo dlouho a neslo se v duchu podezřívání a nedůvěry. Nakonec vláda v Bombaji přistoupila k souhlasu převzetí Adenu silou, což se 19. ledna 1839 podařilo (Reese 2018: 50–55).

Krátce po začátku okupace bylo více než jasné, že se z Adenu má stát významný přístav se skladištěm pro exportní zboží. První problém, se kterým mohli Britové počítat již od začátku okupace, byl odpor místních obyvatel, kteří překvapivě vůči změně režimu nijak neprotestovali. Naopak se projevila snaha přizpůsobit se nové ekonomické a politické situaci. Například Sayyid Zayn b. Alawi, hlava rodiny Aydarus a vůdce místní muslimské komunity, ve svém dopise vládě v Bombaji vyjádřil loajalitu a snahu zajistit si britskou protekci. I přes fakt, že se Britům podařilo vyhnout jakémukoliv vzniku interních problémů, se prvních osmnáct měsíců museli vypořádávat se značnými problémy ze strany okolních arabských kmenů, jež podnikaly silné útoky vůči britské posádce. Podmínky pro růst města byly velice příznivé, a dokonce ani vpády kmenů progres města nijak nezastavily, poněvadž útoky byly v porovnání s jinými v oblasti marginální (ibidem 2018: 56–60). Prvnímu představiteli britské moci v Adenu, siru Heiterovi, se podařilo postupně navázat a vybudovat kontakty s okolními arabskými kmeny, jako například s al-Hushi, al-Akrabi a al-Azaib. Vůdci těchto kmenů nakonec souhlasili s podepsáním míru, načež Britové této pozice využili ve svůj prospěch a pomocí kmenů potlačovali vznik jakékoliv opozice, která by mohla vyvstat. Následně Britové v jižním Jemenu aplikovali politiku „*wait and see*“, jež spočívala v neintervenci do konfliktů mezi kmeny. S neúspěšnějšími kmeny nakonec byly podepisovány smlouvy o loajalitě a přátelství (Al-Saqqaf 2000: 1–2).

Aden, jak již bylo zmíněno, postupně vzkvétal a časem získal statut korunní kolonie. Stejně tak rostl i vliv Británie v Jemenu nad místními náčelníky. Je důležité zmínit, že v případě Adenu se jednalo o dva rozdílné územní celky, a to Adenskou kolonii a Adenský protektorát, přičemž obě tato území se administrativně řadila pod správu Britské Indie. Pokud chtěl představitel britské moci v Adenu provést jakoukoliv akci, musel získat souhlas od tří různých administrativních celků. Jednalo se konkrétně o vládu v Bombaji, v Indii a koloniální úřad v Londýně. Zatímco Adenská kolonie zahrnovala samostatné město Aden společně s malým Adenem a ostrovem Perim, Adenský protektorát zahrnoval okolí města včetně zbylého území, jehož přesný rozsah nebyl nijak definován, jelikož se dál nacházela neprobádaná poušť Rub al-Chálí. Adenská kolonie byla vlastnictvím Koruny a platila zde britská legislativa, z toho vyplývá, že všichni zde narození byly britskými subjekty. Naopak obyvatelé narození v Adenském protektorátu britskými subjekty nebyli. V Adenském protektorátu platila podobná, avšak v některých ohledech významně odlišná jurisdikce, a to mělo své vysvětlení. Protektorát byl spravován místními náčelníky zodpovídajícími se Koruně, kteří měli na starosti administrativu a vládu regionů včetně s jejich obyvatel. S náčelníky bylo uzavřeno celkem sedmnáct svazků různorodých smluv (Robbins 1939: 702–712).

Stejně, jako s vládci států v Perském zálivu a Ománu, i zde Británie uzavírala smlouvy s vládci protektorátu týkající se záležitostí kontaktu s jinými mocnostmi, a to už od osmdesátých let devatenáctého století. Šlo o smlouvy, díky kterým Britové vesměs převzali záležitosti související se zahraničními vztahy, a na oplátku zaručili vládcům autonomii a také zachování interní vlády. Příkladem může být smlouva z roku 1882 s Abdullem bin Umar, sultánem Mukally. Ve smlouvě se zavázal projednávat s Británií jakékoliv záležitosti týkající se jeho vyjednávání s cizími mocnostmi nebo sousedícími náčelníky. Podobné smlouvy byly během následujících dvou dekad podepsány s dalšími pětadvaceti kmeny (Smith 1995: 510). Tvoření těchto vztahů mělo strategický

význam. Ustanovením série neformálních vztahů s cílem co nejvíce přiblížit vůdce kmenů úzké blízkosti britského teritoria se měla vytvořit nárazníková zóna mezi přístavem a Osmanskou říší, která ovládala sever Jemenu. Po skončení první světové války a rozpadu Osmanské říše museli Britové řešit novou hrozbu, a tou bylo nově vzniklé nezávislé království Severního Jemenu. Imám Severního Jemenu Yahia ze Sanaa si nárokoval územní teritoria Adenského protektorátu, a tím ohrožoval hranice (Tripodi 2016: 98). Britům se ale podařilo s imámem v roce 1934 ujednat smlouvu o přátelství a blízké spolupráci. O rok dříve také došlo k rozhodnutí o odtržení Adenu od Indie a vznikla tak nová vláda zastřešující jak protektorát, tak kolonii. Těmito dvěma kroky si Britové tvrdě upevnili svoji pozici v Jemenu (Smith 1995: 510–511).

3. Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově po roce 1945 do dekolonizace

Druhá světová válka výrazně změnila mezinárodní uspořádání světa. Vznik bipolárního systému, ve kterém na jedné straně stály Spojené státy americké a na straně druhé Sovětský svaz, znamenal pro Británii a Francii jasný konec dominantního postavení v mezinárodním systému. Pozvolný rozklad obou koloniálních říší začal už na konci první světové války, avšak změna mezinárodního systému a nástup dvou nových supervelmocí po druhé světové válce tento proces urychlily a utvrdily. Obě nově vzniklé ideologicky rozdílné velmoci se v jedné věci shodovaly, a to v odporu k imperialismu. Příkladem může být Suezská krize v roce 1956, kdy se Spojené státy rozhodly nepodpořit zájmy Velké Británie a Francie, a tím poukázaly na neshody mezi spojenci Západního bloku. Nově vzniklé světové velmoci, Spojené státy a Sovětský svaz, se v koloniích přetlačovaly o získání podpory hnutí za nezávislost, aby si tak následně do budoucna zajistily svůj vliv v nově vzniklých státech. Jejich soupeřením začalo docházet k dekolonizaci a rozpadu evropských koloniálních impérií. Můžeme tedy říci, že se nerozpadly jen přičiněním nacionálních hnutí, nýbrž i soupeřivostí velmocí (Ferguson 2003: 367–374).

Samotné Britské impérium se po druhé světové válce potýkalo s mnoha problémy. Mezi tyto problémy řadíme kromě nepříznivé mezinárodní situace i problém ekonomický, který byl samozřejmě hluboce spojen i se správou impéria a jeho kolonií. Tehdejší britský předseda první poválečné labouristické vlády Clement Attlee měl, na rozdíl od jeho předchůdce Winstona Churchilla, realističtější pohled na situaci. Attlee si uvědomoval, že kvůli novým technologiím není Británie schopna bránit své impérium na pěti kontinentech, obzvláště při vysokém nárůstu dluhů za válečné výdaje a velkým počtem hypoték. Právě proto musela labouristická poválečná vláda Clementa Attleeho výrazně snížit výdaje na kolonie. Důvodem snížení těchto výdajů byl i plán

labouristů na vybudování sociálního státu (ibidem 2003: 367–374). Velká Británie nebyla schopna se vrátit do předválečného ekonomického stavu. Sama neměla zdroje na uskutečnění svých zájmů, jelikož nedisponovala dostatkem zdrojů na naplnění základních potřeb (Weiler 1987: 61–62). Impérium bylo hospodářsky vyčerpané a bývalá „banka světa“ nyní dlužila čtyřicet miliard dolarů svým věřitelům (Ferguson 2003: 367–374).

S koncem války a vítězstvím labouristů v roce 1945 došlo i k výrazným změnám v zahraniční politice Velké Británie. Předpokládalo se, že labouristé budou mít odlišný přístup k zahraničním záležitostem než konzervativci a budou mít snahu uplatnit jejich sociální politiku jak doma, tak i v zahraničí. Doufali, že pomocí sociálních reforem udrží britský vliv ve světě, avšak tato taktika se ukázala být neefektivní. Přístup labouristů ke koloniím spočíval v kombinaci tradičního imperialismu a sociálních reforem, což se stalo předmětem debaty. Například Kenneth Morgan, velšský historik a člen labouristické strany, označil tuto politiku za racionální v rámci dlouhodobého vývoje, který britská vláda dokázala udržet přes ekonomické zábrany. Rozdílný názor měl anglický historik a odborník na britské impérium D. K. Fieldhouse, jenž v tom viděl využívání závislosti kolonií neschopných bránit své vlastní zájmy a obvinil labouristickou vládu ze sobeckého využívání kolonií k získání benefitu a ovládnutí zahraničního obchodu (Weiler 1987: 54–69).

Změny v zahraniční politice samozřejmě zasáhly i oblast Arabského poloostrova, který měl začít hrát významnější roli v rámci impéria. Po ztrátě Indie v roce 1947 přišla Británie o svůj hlavní zdroj příjmů. Ropa v Perském zálivu, která se zde začala pomalu objevovat už během 19. století, nabyla významu obzvláště s vysokým nárůstem počtu nalezišť začátkem 20. století. Ropa se tak stala důležitým zdrojem peněz pro Británii a také důvodem k udržení svého vlivu a pozice v regionu. Britská priorita udržení si svého postavení, a hlavně ochrana zásob ropy a ropných společností se projevila například v roce

1951 vznikem vojenské jednotky zvané „*Trucial Oman Scouts*“, jež měla za úkol zabezpečit vnitrozemí a chránit ropné společnosti před případnou hrozbou nomádů (Heard–Bey 2017: 319). Tehdejší ministr zahraničí Velké Británie Ernest Bevin byl přesvědčen, že ztrátou svého dominantního postavení v regionu se Británie stane druhořadou mocností, čímž by mohla ztratit i podporu Spojených států amerických. Bevin se domníval, že bez Spojených států nemůže Británie vystupovat na mezinárodní scéně jako světová velmoc (Weiler 1987: 67).

Jak již bylo zmíněno, Velká Británie se snažila udržet si svůj vliv v koloniích pomocí prosazování sociálních reforem, a tím se začala více zaobírat jejich vnitřními záležitostmi. Poválečná vláda také sdílela názor s OSN, která tvrdila, že koloniální mocnosti nesou určitou zodpovědnost za vývoj svých zámořských teritorií, avšak k tomu bylo potřeba uvolnit dostatek peněz a lidské síly (Heard–Bey 2017: 319). Ernest Bevin chtěl kromě sociálních reforem také změnit vztahy se všemi státy Blízkého východu a vyjednat nové anglo-arabské smlouvy, pomocí nichž měl v úmyslu zmírnit rostoucí arabské nacionalistické tendence. Oba tyto přístupy neuspěly nejen z důvodu nedostatku zdrojů. Ani dekády rostoucí zášť vůči impériu nemohla být překonána ze dne na den. A co více, Ernest Bevin a jeho administrativa nedokázali pochopit rostoucí arabský nacionalismus, jelikož usuzovali, že země chápou nutnost britského dozoru (Weiler 1987: 67–68). Situaci neulehčoval ani rostoucí vliv Sovětského svazu, ale hlavně Spojených států v oblasti Blízkého východu. V kombinaci s narůstajícím arabským nacionalismem začala být pozice Velké Británie na Arabském poloostrově ohrožena a její vliv se postupně oslaboval.

Dalším předmětem debaty se stal způsob, jakým Britové opouštěli své kolonie. Přístup Britů k dekolonizaci budí dodnes kontroverze. Když Britové opouštěli své kolonie, snažili se proces co nejvíce urychlit a během toho nehleděli na důsledky. Příkladem může být Indie. Britové po svém odchodu zanechali zemi v chaosu, jelikož po dvě století vládoucí systém a administrativa

během krátké chvíle vzápětí zmizely. Tento proces vystihl i Herbert Morrison, ministr vnitra za první labouristické poválečné vlády: „*desetiletému dítěti dáme klíč od domu, číslo bankovního účtu a pistoli*“. Pro většinu britské elity bylo těžké vidět rozpad impéria, obzvlášť po vítězství ve druhé světové válce. Rychlost rozpadu Britského impéria byla prudká (Ferguson 2003: 367–374).

3. 1. Imámské povstání v Ománu

První větší problém, se kterým se museli Britové potýkat na Arabském poloostrově, bylo Imámské povstání v Ománu v letech 1957–1959. Omán byl od roku 1861 formálně britským protektorátem, ale historicky tvořil Omán dvě části se dvěma systémy, které do roku 1955 existovaly vedle sebe. Jednalo se o probritský sultanát Maskat, jenž tvořila pobřežní města a v jehož čele byl v roce 1955 Saíd bin Tajmúr. Druhým celkem byl ibádovský imamát, který se rozkládal v nedostupném vnitrozemí a byl obýván převážně nomádskými kmeny¹³ (Břeská 2011a: 215). Ibádovský imamát byl tehdy považován za jednu z posledních teokracií na světě (Eickelman 1985: 3).

Již od 19. století byla sultánova moc koncentrována hlavně v Muskatu a jeho okolí. Sultánův vliv ve vnitrozemí Ománu prakticky neexistoval, to území bylo ovládáno místními kmeny a jejich náčelníky. Kdykoliv se Sultán snažil svůj vliv rozšířit do vnitrozemí, docházelo vždy ke střídavým válkám (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 112). Až díky příznivým podmínkám se v roce 1913 podařilo vůdcům kmenů zformovat ibádský imamát a došlo ke vzniku dvou entit na území Ománu (Eickelman 1985: 6). Pokračující konflikt nakonec vedl k podepsání Síbské smlouvy, která byla iniciována Brity a za přítomnosti majora Wingata byla 25. září 1920 oběma stranami podepsána. Ve smlouvě souhlasily obě strany se vzájemnou mírumilovnou koexistencí a dále se v ní zavázaly k tomu, že kmeny nebudou nadále podnikat nájezdy na pobřežní města (Landen 1967: 402–404).

---

13 viz. příloha č. 12

Avšak vztahy mezi nimi se začaly postupně zhoršovat, jelikož Omán se potýkal se dvěma problémy. Prvním problémem byla ekonomická krize, která sice byla v Ománu už od 19. století, avšak počátkem 20. století se ještě více prohloubila až k naprosté stagnaci (Landen 1967: 404). Ekonomickou stagnaci se podařilo vyvrátit až v roce 1964, kdy byla v Ománu objevena ropa (Eickelman 1985: 5). Druhý problém spočíval v nastolení důvěry v sultána a v jeho schopnost efektivně vládnout. I přes tyto problémy zůstávala situace v Ománu stabilní, a to díky imámovi Muhammadu ibn-Abdallah al-Khlalili. Bohužel po jeho smrti v květnu 1954 se začala situace zhoršovat (Landen 1967: 403–414). V tom samém roce byl zvolen nový imámem Ghalib bin Ali (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 112). Jeho prvním velkým krokem bylo zažádání prostřednictvím jeho bratra Taliba ibn-Ali o členství v Arabské lize. Skrz členství chtěl získat stabilní podporu svých cílů. Ghalib se také snažil ztotožnit své zájmy s obecným konfliktem mezi arabským nacionalismem a Britským impériem (Landen 1967: 419).

O rok později, tedy v roce 1955, se imám Ghalib rozhodl vést rebelii proti sultánovi a snažit se o secesionismus (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 112). Povstání nabylo takové podpory také díky imámově odporu k blízkým vztahům sultána a jeho předchůdců s Velkou Británií (Eickelman 1985: 11). Bohužel pro imáma bylo jeho povstání rychle potlačeno sultánovými jednotkami za britské pomoci, která byla vedena jednotkou *Trucial Oman Scouts*. Po potlačení povstání uprchl imámův bratr Talib do Saúdské Arábie, kde se mu za finanční podpory Egypta a Saudské Arábie podařilo zformovat armádu, která byla lépe vybavena a vycvičena pro guerillovou válku. Po dvou letech se Talib vrátil se svojí armádou a zahájil novu rebelii proti sultánovi (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 112).

Během prvních dvou týdnů se dařilo porážet sultánovy jednotky, které se začaly stahovat (ibidem: 113). Do měsíce se imámovi podařilo obsadit i důležitá města, což donutilo sultána žádat Británii o vojenskou podporu. Ta se však

odmítala zaplést do nových vojenských závazků východně od Suezů (Eickelman 1985: 19). Velká Británie se po delším otálení nakonec rozhodla sultánovi poslat podporu, tu následně rozšířila po větších útocích rebelů v roce 1958. Po společném finálním útoku britských a sultánových jednotek na Džebel Achdar se podařilo v lednu 1959 nastolit autoritu sultána v celém Ománu (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 114–115).

4. Britské stažení z Jemenu a Adenu

Jemen byl díky své geografické poloze vždy významnou oblastí na Arabském poloostrově. Významný byl také díky svému historickému dělení na severní a jižní a geografickému dělení na horní a dolní. Severní Jemen byl izolovaný (Břeská 2011b: 202) a nikdy nebyl pod efektivní koloniální správou. Do konce první světové války byl ovládán Osmanskou říší. Po odchodu Osmanů v roce 1918 se stal sever Jemenu nezávislým a vládl zde zajdovský imám. Důsledkem toho byl sever Jemenu pragmatictější a nebyl tolik zainteresovaný v konfrontaci mezi Araby a západními mocnostmi, jak tomu bylo ve zbytku arabského světa po konci první světové války (Gandy 1998: 247). Jižní Jemen, který byl snadněji přístupný a strategicky významnější, byl úplným opakem. V první polovině 19. století se tak stal jižní Jemen společně s přístavem Aden britským protektorátem se statusem britské korunní kolonie. Kolonie byla hlavním důvodem přítomnosti Britů v jižní Arábii, ať už za časů impéria jako obchodní stanice, nebo v post imperiálním období jako vojenská základna (Gandy 1998: 248). Zatímco adenská kolonie byla pod přímou koloniální administrativou, na zbytek protektorátu byla uplatňována nepřímá správa. Adenský protektorát a státy Zálivu nikdy nečelily přímé vojenské okupaci nebo správě. Tento přístup se Britům osvědčil jako praktické řešení problémů v předchozích stoletích, avšak ve víru dění druhé poloviny 20. století nebyl tento způsob vyhovující (Harrington 2014: 16).

V roce 1962 byl v severním Jemenu republikány svržen poslední zajdovský imám al-Badra. Republikáni následně vyhlásili Jemenskou arabskou republiku, zkráceně JAR. Avšak po svržení imáma vypukla v zemi občanská válka, kde na jedné straně stáli roajalisté a na druhé republikáni. Tato občanská válka získala charakter regionálního zástupného konfliktu, mezi násirovským Egyptem, který podporoval republikány, a Saudskou Arábií společně s Jordánskem, které podporovaly roajalisty (Gerges 1995: 292–311). Společně se

Saudskou Arábií a Jordánskem měli rojalisté na své straně i Velkou Británii, která z Adenu poskytovala podporu v podobě britské žoldnéřské organizace, jež byla zformována v Londýně Neilem McLeanem (De La Billière 1994: 202–211). Válka skončila až v roce 1970, kdy Saudská Arábie nakonec uznala Jemenskou arabskou republiku (Gerges 1995: 292–311). V té době docházelo k velkým změnám i v jižním Jemenu, kdy již během občanské války probíhalo postupné stažení Britů z ovládaného Jihoarabského protektorátu.

Důvodů, proč se Britové rozhodli opustit svoji pozici v Jemenu, bylo mnoho. Na stažení mělo dopad velké množství vlivů, ty se můžeme pokusit rozdělit do dvou kategorií, a to na interní a externí. Interní vlivy se nejvíce začaly projevovat během dekády předcházející úplnému stažení Britů a vyhlášení nezávislosti (King-Yuh 1972: 39). Jedním z prvních interních problémů byl kontrast mezi Adenskou kolonií a Jihoarabským protektorátem (Harington 2014: 6). Adenská kolonie byla vyspělejší a nacházel se zde bohatý obchodní přístav s vyspělými politickými stranami i obchodními uniemi. Aden byl ovládán přímo Velkou Británií. I přes fakt, že se zde nacházela pouze pětina populace celé oblasti, zasahoval vliv Adenu i mimo kolonii do zázemí. Na druhé straně zde byl Jihoafrický protektorát, také zvaný „zázemí“, který ovládali náčelníci kmenů a duchovní vůdci. Jejich primární úlohou bylo řešit pohraniční záležitosti. Dalším interním problémem byl velký počet Jemenců v Adenu, kteří předsedali obchodním uniím a dožadovali se větší politické participace a moci. Navíc po revoluci v severním Jemenu v roce 1962 se začaly v těchto kruzích objevovat i tendence ke společnému sjednocení. Do interních problémů můžeme řadit i negativní přijetí britské vojenské základny místními obyvateli. Tato základna byla důležitým prvkem k udržení britských zájmů v Perském zálivu (King-Yuh 1972: 39–40).

Mezi další interní vlivy můžeme dále zařadit samotnou situaci ve Velké Británii a počínání Britů. Velký vliv na stažení měla také britská ekonomická

situace. Výdaje na údržbu základen východně od Suezů se společně s náklady na sociální politiku labouristické strany stále zvedaly. Ekonomickou situaci nezlepšila ani šterlinková krize v roce 1966. Lze říci, že velký vliv také způsobovala změna britského vnímání sebe sama jako světové mocnosti a časté nové změny v britské obranné politice (Abadi 1995: 155). Největší podíl ale měla nepříliš úspěšná snaha o implementaci a zformování federálního systému v jižním Jemenu, který měl šanci zabránit kolapsu. Právě britská nedbalost během procesu formování federalizace zapříčinila ztrátu britské pozice v jižní Arábii (Harrington 2014: 6).

Hlavním externím vlivem, který se vesměs stal i příčinou ostatních externích vlivů, byl arabský nacionalismus, jenž byl silně podporován egyptským prezidentem Gamálem Abdelem Násirem (Jones 2017a: 32). Násirova idea panarabismu se stala pro britské zájmy na Blízkém východě větší hrozbou, než vliv Sovětského svazu (McNamara 2017: 51–52). Vliv arabského nacionalismu se v 50. a 60. letech 20. století začal na Blízkém východě rychle rozšiřovat, což samozřejmě začalo živit i tendence pro převrat a vzpouru vůči britské nadvládě (Jones 2017a: 32). Británie byla do takové míry zaslepena svými ekonomickými a strategickými zájmy, že opomenula zamezit rostoucí nacionalismus a hnutí za nezávislost, která ještě nabrala na síle po nástupu prezidenta Násira v Egyptě (King-Yuh 1972: 40). Násirův faktor byl v Adenské krizi velice významným externím vlivem a měl na ní nemalý podíl. Svědčí o tom například hlášení britské informační služby z ledna 1965, ve kterém stojí, že nejvíce významná povstalecká skupina Národní osvobozené fronty (NFL) je výtvozem egyptské informační služby. Hlášení taktéž detailně popisovalo původ, záměry a metody NFL. Skupina měla silné vazby na Jemenskou arabskou republiku (McNamara 2017: 51–52). Externí hrozbou se stala i nově vzniklá Jemenská arabská republika, která si začala nárokovat území jižního Jemenu (King-Yuh 1972: 40). Británie se stala terčem silného nátlaku ze strany OSN, především pak ze strany

neutrálních zemí, a to převážně těch, které nedávno získaly nezávislost. Mnoho z nich bývalo právě britskými koloniemi (Harrington 2014: 23).

V Jihoarabské federaci existovalo pět důležitých politických uskupení s rozdílnými záměry a z těchto pěti se tři zapojily do politického dění. Prvním uskupením byla relativně konzervativní Jihoarabská liga (SAL), která se výrazně lišila od ostatních tím, že jako jediná podporovala tradiční vládců. Další uskupení podporovalo republikánské hnutí v severním Jemenu a bylo i víceméně ochotno akceptovat unifikaci (King-Yuh 1972: 42). Jednalo se o Kongres adenské obchodní unie (ATUC), v jehož čele stál charismatický Abdullah al-Asnaj (Brehony 2017: 35). Tato strana vznikla jako důsledek migrace dělníků, kteří přišli pracovat do adenského přístavu za lepšími podmínkami a prosperitou (Jones 2017a: 39). Od ATUC se následně v roce 1962 odštěpila skupina, jež založila Lidově socialistickou stranu (PSP) (Brehony 2017: 35). Zbýlá dvě uskupení byla paramilitantní. Byla jimi marxistická Národní osvobozená fronta (NFL) a Fronta za osvobození jižního Jemenu (FLOSJ). FLOSJ vznikla v roce 1966 a byla kontrolována Egyptem, který ztratil kontrolu nad NFL. Poslední dvě zmíněné skupiny neuznávaly legitimitu federální vlády Jihoarabské federace a požadovaly okamžité stažení Britů (Newbery 2015: 13).

Události v jižní Arábii se daly do pohybu už po Suezské krizi. Po ztrátě Suezů byl sepsán a vydán takzvaný „*Defence White Paper*“, v němž byl Aden ustanoven jako základní pilíř britské projekce moci na východ od Suezů (Jones 2017a: 33). Důvody tohoto rozhodnutí byly dva, za první byl Aden nejrušnějším přístavem Commonwealthu, a za druhé se zde nacházela největší vojenská základna Británie na Blízkém východě (Newbery 2015: 12). Díky svému vlivu na Blízkém východě měla Velká Británie k dispozici velký přísun ropy primárně z Kuvajtu, a to za velmi výhodných finančních podmínek. Ropa z této oblasti finančně udržovala křehkou britskou ekonomiku i dvacet pět let po druhé světové válce (Smith 1999: 135). Ochrana Kuvajtu a Zálivu se tak stala primární

záležitostí, a proto rostla i důležitost základny v Adenu (McNamara 2017: 52). Dokument dále zmiňoval, že Británie musí kdykoliv bránit Adenskou kolonii a Jihoarabský protektorát společně s územím v Zálivu, za které je zodpovědná (Mockaitis 1995: 45). Velká Británie tím pádem musela upevnit svoji pozici v Jemenu a také zajistit svoji vojenskou základnu, která začala být předmětem zájmu nacionální opozice (Gandy 1998: 248).

Lokální britská administrativa přišla v roce 1958 s návrhem, že udržení pozice v jižním Jemenu může být dosaženo pomocí plánu bývalého guvernéra sira Toma Hickinbothama z března 1956. Hickinbotham tvrdil, že jedinou nadějí pro udržení kolonie a protektorátu uvnitř Commonwealthu je zformování federální vlády (Harrington 2014: 16). Podle jeho původního plánu měly vzniknout dvě federace, východní a západní. Návrh se ale tehdejší britské vládě nezamlouval, proti němu se postavil i britský politický rezident v Perském zálivu, Bernard Burrows (Smith 2017: 84). Hickinbothamovo doporučení pro zformování federace zůstalo tehdy bez odpovědi a v jeho pozici byl nahrazen sirem Williamem Lucem. V červnu 1958 byl jeho plán obnoven a upraven. Došlo ke spojení šesti států západního protektorátu a byla zformována Jihoarabská federace¹⁴ (Harrington 2014: 16–17). Mnoho lokálních zástupců protektorátu s tímto krokem nesouhlasilo. Nechtěli být dále spojováni s Brity, jelikož by tím ještě více podněcovali už tak rostoucí rebelii, která se zakládala na arabském nacionalismu významně podporovaným egyptským prezidentem Násirem (Jones 2017a: 37–38). Britská vláda doufala, že zformováním federace utvoří nárazníkovou zónu mezi adenskou kolonií a zbylými arabskými státy, a že se následně do roku 1971 stane nezávislou a zůstane začleněna v Commonwealthu (Harrington 2014: 15–20).

Vznik federace se samozřejmě neobešel bez reakcí ze strany Britů, a to jak pozitivních, tak negativních. Například 28. května 1961 sdělil britský ministr pro kolonie Macleod premiéru Macmillanovi, že tento krok je jediná cesta k zajištění

¹⁴ viz. příloha č. 13

britské pozice v jižní Arábii. Opačný názor zastával ministr letectva Amery, jenž tvrdil, že nově vzniklá federace se časem začne osamostatňovat a že se, stejně jako Egypt a Irák, časem zbaví britské nadvlády (Harrington 2014: 19). Nepříliš příznivý názor měl i britský guvernér Adenu, sir William Luce, který sice sám s tímto plánem přišel, ale poukazoval na to, že ustanovení federace proběhlo až příliš rychle (Balfour-Paul 1991: 69). Británie tímto způsobem přebrala zahraniční záležitosti a začala více intervenovat do způsobu vlády na tomto území. Výměnou přislíbila jakékoliv zvýšení ekonomické pomoci (King-Yuh 1972: 41). K této federaci měl být připojen i přístav Aden. Ovšem představitelé Adenu tento krok neakceptovali. Nesnesli pomyslení, že by se museli vzdát svého mocenského monopolu a vlivu, a sdílet je s kmenovými náčelníky, šejky a emíry z Jihoarabského protektorátu. Tento krok byl jimi označen za protiklad pokroku a modernity (Jones 2017b: 2).

V listopadu 1962 se britský parlament rozhodl vyřešit situaci okolo Adenu a sloučit ho se zbytkem federace (McNamara 2017: 53). Během jednání se britský parlament také shodl na neuznání právě nově vzniklé Jemenské arabské republiky (King-Yuh 1972: 41). Přes silnou opozici se nakonec 16. ledna 1963 stal Aden dvanáctým státem Jihoarabské federace (Newbery 2015: 12). Tento krok odebral Adenu statut korunní kolonie (Jones 2017a: 38). Začlenění Adenu do Jihoarabské federace byl nešťastným ústavním experimentem. Později se ukázalo, že nová federace je velice nestabilní struktura. Labouristický ministr obrany Denis Healey označil tuto federaci za nelegitimní strukturu, která měla být kontrolována zpátečnickými šejky, jejichž hlavními záležitostmi byly vzájemné souboje (Smith 2017: 85). I přesto postupné začleňování zbývajících států probíhalo do konce roku 1964. Představitelé federálních států byli povinni akceptovat nařízení z Velké Británie o tom, jak federaci spravovat. Instrumentem k prosazení těchto nařízení byl ustanovený britský nejvyšší komisař, který měl na starost vnější záležitosti, obranu, vnitřní bezpečnost a veřejné služby. Federální ministři mohli nejvyššímu komisaři pouze radit (Newbery 2015: 12), což

samozřejmě vedlo ke zvyšujícímu se napětí. Většina nařízení, jež byla prosazena, byla spíše rychlou odpovědí na právě vzniklé a vyvíjející se situace, než že by zastupovala ideologické iniciativy z Westminsteru (Harrington 2014: 6).

Kvůli občanské válce v severním Jemenu byla adenská posádka často nasazována na hranicích, kde se velice mnohdy schylovalo k pohraničním bojům. Současně začalo v Adenu docházet k teroristickým aktivitám. (Harrington 2014: 22). Ve stejné době začali severojemenští republikáni poštávat kmenové náčelníky v jižní Arábii proti Velké Británii (King-Yuh 1972: 42). Situace v Adenu se začala zhoršovat. Desátého prosince 1963 byl spáchán pokus o atentát na tehdejšího nejvyššího komisaře sira Kennedyho Trevaskise. Po útoku granátem na skupinu hodnostářů se sir Trevaskis rozhodl, a ještě toho dne vyhlásil stav krize (Newbery 2015: 13). Hlavním cílem teroristických útoků byla vojenská základna (Harrington 2014: 22). V následujících dnech bylo pozatýkáno dvacet devět vůdců Lidové socialistické strany (PSP). Dle zpravodajských služeb měli v úmyslu provést řadu sabotáží a teroristických útoků. Stejně tak byli pozatýkáni i členové politické skupiny Kongres adenské obchodní unie (ATUC). Zatýkáni probíhalo až do konce krize v roce 1967. V tomto období byli pozatýkáni tvrdě vyslýcháni. Britové během krize k výslechu používali tak zvanou metodu „pěti technik“, která je dnes už považována za mučení. Hlavním místem, kde vyslýchání probíhalo, se stala pevnost Morbut. Po konci krize Britové přiznali, že využívali těchto metod pro dosažení co největšího množství informací (Newbery 2015: 13–22). Odpor k Velké Británii dosáhl vrcholu v srpnu 1964, kdy během návštěvy nového labouristického tajemníka pro kolonie Anthonyho Greenwooda uskutečnila NFL hned sedm teroristických útoků. NFL tímto krokem dala najevo připravenost, schopnost a odhodlanost uplatnit teroristické metody v plném rozsahu (McNamara 2017: 51). Odpovědí bylo přijetí přísnějších opatření (King-Yuh 1972: 45). Došlo také k výměně nejvyššího komisaře. Z důvodu rozdílných názorů s labouristickou vládou vystřídal sira Kennedyho Trevaskise ve funkci sir Richard Turnbull (Newbery

2015: 19). Turnbull reagoval na sérii těchto útoků přerušením platnosti federální ústavy a zavedením stanného práva, což vedlo jen ke zvýšení protibritského odporu (Harrington 2014: 23).

Když se Británii podařilo zkrotit kmeny v zázemí, pozvala důležité představitele Jihoarabské federace na konferenci do Londýna, která trvala od 9. června do 4. července 1964. Tato konference byla důležitá hned ze dvou důvodů. Jednak zde byla schválena nová federální konstituce, ale také byla sjednána nová konference. Na té se oficiálně rozhodlo o britském stažení z Jemenu, a to do konce roku 1968. Také se zde měla dořešit otázka smlouvy, na jejímž základě si Británie mohla ponechat svoji vojenskou základnu v Adenu. I přes fakt, že se Británie zavázala k odchodu z Jemenu do roku 1968, snažila se určitým způsobem formovat vládu, která by byla poddanější britskému vlivu. Důvodem byla samozřejmě snaha udržet si i nadále po nezávislosti svoji vojenskou základnu v Adenu (King-Yuh 1972: 46–48).

Začátkem roku 1965 začal odpor v Jihoarabské federaci postupně stoupat a obyvatelstvo bylo stále více nepřátelské vůči Britům (McNamara 2017:51). To nakonec vedlo k tak vyhrocené situaci, že Britové museli zavést přímou vládu. S tímto opatřením začaly růst i náklady. Vzniklé okolnosti přivedly opoziční britskou konzervativní stranu k zamyšlení, zdali je potřeba udržet základnu v Adenu. Základna měla sloužit jako důležitý prvek při ochraně ropných zájmů a dále také jako důležitý komunikační bod se zbytkem Asie. Během probíhající diskuze byly podány argumenty, které obě tyto funkce podkopávaly. Za prvé, ostatní evropské státy také měly přístup k ropě bez nutnosti základny, která by chránila jejich zájmy. Dále Velká Británie už stejně ztratila většinu svých kolonií v Asii, tudíž nebyl důvod udržovat tuto základnu jako spojovací bod. Diskuze nakonec vedla 22. února 1966 ke změně obranné politiky. Rozhodlo se, že stažení Britů do 31. prosince 1968 je fixní (King-Yuh 1972: 49–50) a taktéž se rozhodlo o odstoupení od obranné smlouvy, která měla Britům ponechat základnu

v Adenu (Brehony 2017: 37). Doufalo se, že tímto krokem skončí násilí ze strany severního Jemenu a různých hnutí za nezávislost. Bohužel efekt byl opačný (King-Yuh 1972: 50). Ještě 20. června 1967 došlo ke vzpouře uvnitř federální armády, což výrazně změnilo situaci a odhalilo, jak moc je Jihoarabská federace křehká. Federace se pomalu pod silnou vojenskou kampaní NFL začala rozpadat. V reakci na zhoršující se situaci bylo nakonec 30. října svoláno speciální zasedání britské vlády, která schválila dřívější stažení z jižního Jemenu (Smith 2017: 88).

K úplnému stažení Britů došlo nakonec dříve, než se předpokládalo, a to 29. listopadu 1967 (King-Yuh 1972: 56). Došlo k tomu pod labouristickou vládou vedenou Haroldem Wilsonem a byla tím ukončena 134 let trvající vláda Británie v regionu. Stažení znamenalo také konec velké hry v západní Asii. Rozhodnutí stáhnout se bylo nevyhnutelným výsledkem britské politiky vůči jižní Arábii. Styl, jakým Britové opustili jižní Arábii, byl velice podobný způsobu, jakým opouštěli kolonie Francouzi (Jones 2017a: 32–33). O půlnoci 29. listopadu se Jihoarabská federace společně s ostrovy Perim a Kamaran přetvořily v Jemenskou lidově demokratickou republiku. V jejím čele stanul vůdce NLF Qahtan as-Shaabi ve funkci prezidenta a premiéra zároveň. NLF se také stala jedinou povolenou stranou (King-Yuh 1972: 56). Premiér Harold Wilson ještě v říjnu 1967 ujišťoval Smluvní státy v Perském zálivu, že stažení z Adenu nepředznamenává jakékoliv hromadné stažení z regionu. O pár týdnů později, 16. ledna 1968, jemuž se později přezdívalo „*Černé útery*“, pronesl Wilson členům dolní sněmovny britského parlamentu oznámení o plánovaném stažení z Perského zálivu (Jones 2017a: 43).

5. Britské stažení z Perského zálivu

Po ztrátě Indie v roce 1947 a Suezské krizi v roce 1956 bylo britské postavení na Blízkém východě ohroženo, avšak to se nedotklo situace v Perském zálivu. Důvodem byla silná závislost obzvláště vnějších, ale také vnitřních záležitostí na vlivu a radách Velké Británie (Sato 2009: 99). I přes ohrožení postavení na Blízkém východě si Británie udržela svoji dominanci v Perském zálivu skrz její protektoráty, kterými byly Kuvajt, Bahrajn, Katar, Smluvní státy a Omán. Ovšem i tak došlo k určitým změnám ve vztazích mezi Británií a státy v Perském zálivu, které bylo nutné přehodnotit. Tuto debatu započali sir Roger Stevens, britský velvyslanec v Teheránu, a sir Michael Wright, britský velvyslanec působící v Bagdádu od roku 1954 do 1958. Stevens předložil argument, zda je opodstatněné udržovat vojenskou přítomnost v Perském zálivu, která nebyla nijak nutná k udržení obchodních zájmů a přístupu k ropě (Smith 2016: 330).

Dle Stevense měla britská vláda přijít s nějakým konstruktivním řešením dříve, než v Perském zálivu dojde k událostem podobným těm, které vyvrcholily Suezskou krizí. Britové by se tím pádem dostali do nevyhnutelné a katastrofální situace. Toto řešení mělo být uskutečnitelné i za cenu ztráty prestiže. Se Stevensovo skepticismem se shodoval i Michael Wright. Tvrdil, že kvůli rostoucímu nacionalismu a xenofobii v Arabském světě je britská přítomnost v Perském zálivu široce vnímána jako imperialistická a anachronistická. Pokud tedy Británie nechtěla být spojována se svojí minulostí, musela podle Wrighta zaujmout nový přístup ke státům v Perském zálivu. Názory těchto dvou velvyslanců vyvolaly živou debatu u tvůrců britské zahraniční politiky (Smith 2016: 331). Proti se postavil tehdejší politický rezident v Perském zálivu Bernard Burrows, který tuto funkci zastával v letech 1953 až 1958 (Rabi 2006: 360). Burrows tvrdil, že tyto názory jsou amerického nebo cizího původu a že systém, který trval a fungoval více než sto let, nemusí být nutně špatný nebo vyžadující

změnu. Burrowsovo tvrzení našlo sympatie u britského ministerstva zahraničí, které se rozhodlo udržet stálou pozici, aby zabraňovalo šíření komunismu a vlivu Egypta (Smith 2016: 331). Burrowse o několik let později podpořil také William Luce, který zastával post politického rezidenta v Perském zálivu, a to od roku 1961 do roku 1966. Luce, obdobně jako Burrows, tvrdil, že je důležité zachovat vojenskou přítomnost v oblasti (Rabi 2006: 360).

K prvnímu ohrožení britské dominance v Perském zálivu došlo konkrétně v Iráku 14. července 1958, kdy byla svržena monarchie, v jejímž čele byl král Fajsal II. Po tomto puči se vlády chopil generál Abdul Karim Kásim. Obavy Západu byly namísto, jelikož Fajsal úzce spolupracoval se západními mocnostmi a byl důležitou postavou při formování protikomunistického Bagdádského paktu, později známého jako CENTO¹⁵. Kásim od tohoto paktu odstoupil, což vyvolalo mezi západními mocnostmi znepokojení zejména v otázce ochrany Perského Zálivu. I když Kásim nijak nevystupoval proti Sovětskému svazu, na rozdíl svého předchůdce, neměl ani zájem o navázání spolupráce. Kásim sympatizoval s Násirem a jeho arabským nacionalismem a antimonarchistickou rétorikou. Označil státy, jako například Kuvajtský emirát, a jejich vlády za nepřátele lidu, které je nutné svrhnout silou (Winger 2012: 660–661).

První stát, který se stal nezávislým a ze kterého se Británie postupně stáhla, byl Kuvajt. Kuvajt nebyl nikdy součástí smluvního systému, a stejně tak nikdy neměl takové blízké a dlouhotrvající vztahy s Velkou Británií, jako měl Bahrajn, Katar a Smluvní státy (Rabi 2006: 369). I přesto byl podle tehdejšího britského premiéra za konzervativní stranu Harolda Macmillana životně důležitý pro britskou a evropskou ekonomiku (Smith 2016: 332). Koncem 50. let a začátkem let 60. vyprodukoval Kuvajt průměrně milion sedm set tisíc barelů

---

15 CENTO (Central Treaty Organization), původně Bagdádský pakt, byl vojensko-politický blok Velké Británie, Iráku, Íránu, Turecka a Pákistánu, který byl vytvořen v roce 1955. V roce 1959, po odchodu Iráku, byl Bagdádský pakt přejmenován na CENTO. Cílem organizace bylo zabránit šíření vlivu Sovětského svazu na Blízkém východě. V roce 1979, po odchodu Íránu, se organizace rozpadla.

ropy denně. Jednalo se o čtvrtého největšího producenta ropy na světě a současně se zde nacházely největší ropné zásoby na Blízkém východě. Tyto zásoby dávaly Kuvajtu sice strategický význam, avšak také se kvůli nim stal i terčem mezinárodních intrik. Egypt společně s Jordánskem a Irákem vytvářely na Kuvajt nátlak, aby rozvázal své smlouvy s Británií. Kuvajt v těchto snahách viděl pouze snahy ukrást jejich ropné bohatství, tudíž se rozhodl, že jejich jedinou šancí na přežití je zachovat přátelství s Británií a jejími spojenci. Proto v roce 1959 požádal Kuvajt přímo Velkou Británii o ochranu v případě snah Iráku obsadit Kuvajt, načež Britové vyhověli (Winger 2012: 661–663). Kuvajt, jakožto malý stát s mocnými sousedy, nebyl nikdy v pozici, kdy by se sám mohl vojensky ubránit (Rabi 2006: 359). John Foster Dulles, tehdejší americký ministr zahraničí, dokonce označil Kuvajt za nejjasnější hvězdu v britské ropné galaxii (Winger 2012: 663).

I přes dohodu s Velkou Británií se rozhodl Kuvajt 19. června 1961 předat Británii žádost o odebrání statusu protektorátu, a tím se stát plně nezávislým státem (Winger 2012: 664). Došlo k tomu prostřednictvím korespondence mezi vládcem Kuvajtu Abdallahem Salimem a britským politickým rezidentem v Perském zálivu (Rabi 2006: 359). Británie tomuto požadavku v zájmu zachování dobrých vztahů vyhověla. Byla uzavřena nová smlouva, která dovolovala Kuvajtu požádat o vojenskou podporu v případě napadení (Smith 2016: 332). Dříve, již v září 1958, požádal Kuvajt Velkou Británii o uznání práv k nezávislému jednání s ostatními arabskými státy a vstupování do mezinárodních organizací. K prvnímu přenesení práv došlo v únoru 1960 (Rabi 2006: 359). Nezávislost Kuvajtu byla na Blízkém východě přijímána většinou pozitivně, ovšem ne ze strany Iráku (Winger 2012: 664). Po zrušení anglicko-kuvajtské smlouvy z roku 1899 prohlásil Kásim o šest dní později, tedy 25. června, že Kuvajt je právoplatně součástí Iráku (Smith 2016: 332). Tento nárok vycházel z tvrzení, že Kuvajt býval součástí Osmanské provincie Basra, která nyní patřila Iráku. O čtyři dny později obdržel britský velvyslanec v Bagdádu, sir

Humphrey Trevelyan, informaci o pohybu iráckých vojenských jednotek směrem k hranicím s Kuvajtem. Na základě anglo-kuvajtského přátelství požádal kuvajtský emír o britskou vojenskou asistenci k ochraně nezávislosti Kuvajtu (Winger 2012: 664). Britská vláda pod vedením Harolda Macmillana reagovala okamžitě a do Kuvajtu vyslala vojenské síly (Smith 2016: 332). Operace získala název *Vantage*. I přes Kásimovo odsouzení britského činu jako tyranickou imperialistickou agresi, se neodhodlal na Kuvajt zaútočit. *Vantage* měla pozitivní úspěch, ale i negativní dopad. Nejen, že podkopala důvěryhodnost kuvajtské vlády a zvýraznila její závislost na Velké Británii, ale také vyvolala negativní reakce ze strany arabských nacionalistů (Winger 2012: 664–671). Negativní dopady delší přítomnosti britských vojáků v Kuvajtu si uvědomil i tehdejší politický rezident v Perském Zálivu sir William Luce. I když Luce zastával názor pro setrvání britských jednotek v Perském zálivu, v otázce Kuvajtu byl jeho názor opačný. Ještě v červnu 1961 poznamenal, že čím déle zůstanou britští vojáci na území Kuvajtu, tím více se zvýší nátlak na odchod Britů z celé oblasti Perského Zálivu (Smith 2016: 332–333). Krize nakonec dospěla do bodu, kdy byl Kuvajt přijat do Ligy arabských států. Následně bylo rozhodnuto, že se britské jednotky stáhnou co nejdříve a poté budou nahrazeny jednotkami Arabské ligy (Winger 2012: 671–672).

V říjnu 1964 se ve Velké Británii dostala k moci labouristická strana. Tím započal proces, který nakonec vedl k prohlášení tehdejšího labouristického předsedy vlády Harolda Wilsona z 16. ledna 1968 o stažení Velké Británie z Perského Zálivu, a to do roku 1971 (Rabi 2006: 360). V lednu 1965 bylo na každoroční konferenci britských politických agentů poznamenáno, že nová britská vláda zhodnotila přístup k Perskému zálivu a dospěla ke stejnému závěru, jako předchozí vládnoucí konzervativní strana. Obě vlády se shodovaly, že stabilita regionu je důležitá pro britské zájmy, a tudíž vojenská přítomnost by měla být určitě zachována. Tento názor ještě podpořily silné protesty dělníků v Bahrajnu v březnu 1965 (Smith 2016: 336). Stejně jako u konzervativní strany,

i politika labouristů týkající se Perského zálivu byla motivována ekonomickými zájmy a podepřena přítomností britských vojenských jednotek (Sato 2009: 99–100). Ovšem už v té době se komise pro obrannou a zámořskou politiku shodla, že někdy po roce 1970 ztratí Velká Británie své dominantní postavení v Perském zálivu, a že je třeba se na tuto situaci připravit (Smith 2016: 337).

V roce 1966, kdy byla Velká Británie zasažena šterlinkovou krizí a kdy došlo k rozhodnutí o stažení z Adenu, se situace a názor vlády změnil (Sato 2016: 103). Uprostřed roku 1967 vydala komise pro obrannou a zámořskou politiku posouzení. V něm stálo, že po rozhodnutí o stažení z Adenu nebude Británie schopna setrvat v Perském zálivu. Dále se zdůrazňovalo, že pokračující přítomnost Británie v Perském zálivu se stane cílem pro zesilující arabský nacionalismus. Proto se v posudku na situaci doporučovalo, aby se Británie stáhla co nejdříve, než následky způsobené setrváním budou představovat větší nebezpečí pro místní stabilitu, než následky způsobené odchodem (Smith 2016: 338). K přesvědčení vlády změnit názor také přispěla finanční krize, která se v roce 1967 prohloubila a při které Anglická banka nedokázala ochránit libru. Tehdejší kancléř státní pokladny James Callaghan, musel devalvovat libru o 14,3 % (Sato 2016: 106). Situaci nezlepšilo ani znepokojení mezi vládci Perského zálivu kvůli rozhodnutí o stažení z Adenu. Proto byl na začátku listopadu 1967 vyslán tehdejší ministr pro zahraniční věci Goronwy Roberts, aby tamní vládce ujistil, že stažení z Adenu bylo nutné a že z Perského zálivu se Velká Británie stáhnout nechystá (Rabi 2006: 360). Paradoxně o dva měsíce později byl Roberts opět vyslán do Perského zálivu, aby obeznámil vládce s rozhodnutím britské vlády o stažení z regionu do roku 1971. Krátce po rozhodnutí o stažení z 16. ledna 1968 politický rezident v Perském zálivu sir Stewart Crawford prohlásil, že Perský záliv i nadále zůstane pro Velkou Británii důležitým v politické i ekonomické sféře (Smith 2016: 338–342). Hlavy států v Perském zálivu byly znepokojeny právě kvůli dění kolem Adenu a oznámení stáhnutí Británie východně od Suez. Vládci států v Perském zálivu viděli ve stažení zradu a ztrátu

šance získat bohatství z nově objevené ropy za přítomnosti britské ochrany (Heard-Bey 2017: 235). Taktéž se obávali potenciální opozice, která by se mohla po stažení Britů objevit (Sato 2016: 108). Když ale byli vládci v Perském zálivu obeznámeni s oficiálním důvodem stažení Britů, kterým byl nedostatek peněz na udržení vojenské přítomnosti, rozhodli se někteří z nich Velkou Británii finančně podpořit (Heard-Bey 2017: 235). Proto například Zayid bin Sultan Al Nahyan, vládce Abú Dhabí, a Ahmad bin Ali Al Thání, vládce Kataru, nabídli Velké Británii finanční pomoc pro setrvání britských vojenských jednotek. Finanční nabídky mohly značně změnit rozhodování britské vlády o stažení z regionu, ovšem nebyly brány v potaz, a to ani státní pokladnou, ani premiérovým kabinetem (Sato 2016: 108).

Důvodů, proč se Britové stáhli z Perského zálivu, bylo mnoho. Zjednodušeně je můžeme shrnout do dvou hlavních bodů, které jsou dnes nejvíce zastávány jako hlavní důvody. Prvním byl dlouhotrvající úpadek britské ekonomiky a zvyšující se náklady na vojenské jednotky v zámoří. Druhým bodem byla snaha labouristické vlády usměrnit domácí názory namířené vůči zámořským závazkům. Například William Roger Louis, americký historik a profesor na Texaské univerzitě v Austinu, poznamenal, že se Wilsonova labouristická vláda ve snaze zachránit britskou ekonomiku rozhodla přijmout množství opatření zahrnující evakuování vojáků z jihovýchodní Asie a Perského zálivu. Opačný názor má Tore T. Petersen, profesor na Norské univerzitě vědy a techniky v Trondheimu, jenž tvrdí, že stažení východně od Suezů bylo výsledkem antiimperialistických nálad uvnitř labouristické strany (ibidem 2009: 100–101).

Ohlášení o stažení Britů zrychlilo tempo politických aktivit v Perském zálivu. V britských kruzích se předpokládalo, že emiráty zahrnující Bahrajn, Katar a Smluvní státy utvoří federaci. Federace by následně byla schopna odolávat silnějším sousedům. K první konferenci jednající o utvoření federace došlo 27. února 1968, kdy se sešlo devět šejků za účelem projednat plán

o vytvoření Federace arabských emirátů (Rabi 2006: 361). Během formování federace převládala naděje, že nedojde k opakování událostí stejného rázu jako v jižní Arábii, jelikož britský dozor nad utvářením byl v případě států Perského zálivu vítaný (Heard-Bey 2017: 236). Utvoření federace se ale opožďovalo kvůli rozdílným názorům mezi šejky v otázkách struktury a politické moci (Rabi 2006: 361). Kvůli neshodám se nakonec rozhodl Bahrajn a Katar od utvoření federace odstoupit. Následně, tedy 14. srpna 1971, vznikl samostatný stát Bahrajn a později, 3. září 1971, vznikl Katar. Oba státy byly poté 21. září přijaty do Organizace společnosti národů (Hurewitz 1972: 114). Nakonec, po odstoupení Bahrajnu a Kataru, bylo rozhodnuto vytvořit federaci ze sedmi šejchátů, v jejichž čele stal šejk Zayid z Abú Dhabí ve funkci prezidenta a šejk Rašíd z Dubaje jako jeho viceprezident. Šest šejchátů ze sedmi tak 2. prosince 1971 utvořilo Spojené arabské emiráty. Sedmý šejchát, Rás al-Chajmá, se přidal až následující rok v únoru. Tím skončila sto padesát let trvající vláda Velké Británie v Perském zálivu (Rabi 2006: 361).

Britský velvyslanec v Teheránu sir Anthony Parsons po odchodu Britů z Perského zálivu vyjádřil úlevu, jelikož se tak podle něj Británie vyhnula ztrátě důležitých obchodních vztahů. V roce 1978 velvyslanec v Kataru C. T. Brant poznamenal, že díky historickým vazbám obchoduje starší generace nejraději s Brity (Smith 2016: 343). Odchod Britů z Perského zálivu znamenal začátek nové éry pro tento region. Začal závod regionálních velmocí, kterými byly zejména Irák, Írán a Saudská Arábie, v usilování o získání hegemonie. Došlo také k další důležité změně, Velká Británie byla v pozici dominantní západní mocnosti postupně nahrazena Spojenými státy americkými (Rabi 2006: 362).

5. 1 Dafárské povstání

Na pozadí událostí, jako bylo stažení Britů z Adenu a Perského Zálivu, se v Ománu odehrávalo někdy opomíjené dafárské povstání. Tento konflikt je také nazýván „*poslední horkou válkou*“ Velké Británie ve studené válce, ta zastavila

šíření komunismu a vlivu Sovětského svazu v Perském zálivu (DeVore 2011: 441). Během vlády sultána Taimura byla velká absence moderní infrastruktury, a to i přes objevení ropy v roce 1967. Vzdělání bylo dostupné pouze pro ty, kteří byli důležití v řízení státu. Z těchto důvodů byl vznik opozice pochopitelný (Jones 2011: 559). Povstání původně začalo v roce 1965 jako secesionistické hnutí kmenů vůči represivní vládě sultána Taimura bin Saída. Rebelie, v té době ještě nemarxistická, byla vedena Dafárou osvobozenou frontou (DLF) se snahou odstranit sultána a jeho „britské imperialistické žoldáky“ ze země. Odpověď britských důstojníků, kteří sloužili jako rádci v ománské armádě, byla rychlá. Brutalita ománských jednotek v Dafáru byla tak silná, že ji povstalci využili ve svůj prospěch ke zvýšení podpory povstání. Dokonce i britští důstojníci o dva roky později přiznali, že brutalita ománských jednotek byla nepřiměřená (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 274–276).

Dafárou povstání převzalo komunistickou ideologii poté, co se Britové v prosinci 1967 stáhli z Adenu a byla tam nastolena marxistická vláda. Vláda Jižního Jemenu podporovala dafárou povstání ideologicky i vojensky, čímž povstání získalo větší strategickou významnost ve studené válce a změnilo se v regionální válku, do které se zapojilo mnoho externích aktérů. DLF změnilo i svůj název na Lidovou frontu pro osvobození okupovaného Arabského poloostrova (PFLOAG), současně také přijalo novou ideologii, a to sjednotit všechny arabské emiráty do jednoho socialistického státu. Tím si získali podporu Číny a Sovětského svazu. Povstání získalo nový impuls a začátkem roku 1969 ovládali povstalci 80 % Dafáru (ibidem: 276–277).

Nezlepšující se vojenská situace v Ománu a nedostatek veřejné podpory sultána vyvolaly u britské vlády znepokojení. Když v roce 1970 dosáhlo povstání svého vrcholu, vznikly obavy, že kvůli postupným ztrátám v Ománu se může situace změnit ve Vietnam na Arabském poloostrově (DeVore 2011: 442). Britská vláda se tak rozhodla zvýšit vojenskou podporu a vyslala britské rádce,

aby sultána přesvědčili k provedení ekonomických a politických reforem v zemi. Britská snaha pomoci se ale zastavila kvůli rozhodnutí o stažení z Perského zálivu do roku 1971 a z důvodu sultánovy neochoty provést reformy. Britové tedy začali zvažovat změnu vládce v Ománu ve snaze zabránit marxistickým rebelům ovládnout zemi (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 278–279). V červnu 1970 velitel britských ozbrojených sil v Perském zálivu, generálmajor Roly Gibbs, prohlásil, že pokud povstání má být poraženo, je nutné se zbavit současného sultána. Britská administrativa na tento výrok reagovala pozitivně, a tak byl v Londýně vypracován plán na svržení sultána Taímura bin Saída (DeVore 2011: 448–451). Po úspěšném palácovém puči v červenci 1970 nastoupil na trůn Taímurův syn s britským vzděláním Kábús ibn Saíd (Jones 2011: 561).

Dosazení Kábúse na trůn se pro Velkou Británii ukázalo jako úspěšný tah. Vzdělaný Kábús okamžitě po nástupu zavedl mnoho sociálních, politických a ekonomických reforem a současně dbal na rady britských poradců (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 280). Jako důležité Kábúsovo rozhodnutí ihned po nástupu se ukázala jím vyhlášená amnestie, díky které získal velké sympatie a začala tak postupně uvadat podpora povstání. Britové se současně snažili zvrátit průběh povstání ve svůj prospěch, a tak začali psychologickou válku. Cílem bylo mobilizovat tradiční islámské hodnoty proti marxismu. Britští odborníci na psychologickou válku tímto krokem uspěli a oslabili tím už tak podporu ztrácející povstání (DeVore 2011: 454–457).

Kábús se kromě reforem musel věnovat i dalšímu důležitému tématu, a tím bylo postavení Ománu ve světě. Bývalý sultán nechtěl plýtvat financemi na vytvoření moderního ministerstva zahraničí a preferoval řešit zahraniční záležitosti prostřednictvím Londýna. Samotný Omán nedisponoval v zahraničí žádnými ambasádami nebo konzuláty. Navíc byl obklopen sousedy, se kterými měl nevyřešené historické spory. Mnoho států tak vidělo Omán kvůli chybějící vnější suverenitě spíše jako loutku Velké Británie. Kábús chtěl dostat Omán

z izolace pomocí vstupu do mezinárodních organizací. Požádal o přijetí do Arabské ligy 9. března 1971, což bylo ještě dříve než podání žádosti do OSN. Tento pokus ztroskotal na odmítnutí Saúdskou Arábií, jelikož Omán byl považován za britskou kolonii, nikoliv za nezávislý stát. Kábús se proto rozhodl omilostnit všechny vůdce imámského povstání žijící ve vyhnanství v Saúdské Arábii, což bylo vnímáno jako vstřícné gesto a společně s přimluvením Velké Británie byl tak Omán 29. září 1971 přijat do Arabské ligy (DeVore 2011: 457–458). V říjnu ještě téhož roku byl Omán, díky svým diplomatickým snahám a zvýšené podpory regionálních velmocí, přijat do Organizace společnosti národů (Paul – Clarke – Grill – Dunigan 2013: 281).

Ve snaze získat zpět iniciativu se PFLOAG rozhodla uskutečnit v roce 1972 sérii protiútoků na Mirbat a o dva roky později další sérii útoků na přístavní město Salalah. Ofenzívy se nezdařily a PFLAOG utrpěla značné ztráty. V období od prosince 1974 do března 1975 byla nucena vést gerilovou válku. Za velké podpory Velké Británie, Íránu, Saúdské Arábie a Jordánska mohl v listopadu 1975 Kábús vyhlásit konec dafárského povstání. Některé menší boje se však vedly ještě následující rok (ibidem: 283). Přijetí Ománu do OSN a Arabské ligy, společně se vznikem Bahrajnu, Kataru a Spojených arabských emirátů, můžeme považovat za oficiální stažení Velké Británie z Perského zálivu.

6. Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově po roce 1971

6. 1 Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově mezi lety 1971–1990

Stažení vojenských sil Britů z Perského zálivu v roce 1971 znamenalo v této oblasti začátek nové éry a konec sto padesát let trvající britské hegemonie. Současně se vznikem nových států, kterými byly Katar, Bahrajn, Spojené arabské emiráty a Omán, vzniklo také mocenské vakuum, které se regionální mocnosti snažily vyplnit. Šlo o Saudskou Arábii, Írán a Irák. Zatímco skrz první dvě regionální mocnosti se Britové snažily zachovat *status quo*, který v tomto regionu vládl dříve, Irák se držel svého protizápadního postoje. Pro Brity znamenalo stažení ztrátu hegemonního postavení a nutnost zavést nový postkoloniální přístup i politiku. Novou postkoloniální politiku a přístup formovaly hlavně britské zájmy a vazby na Perský záliv, speciální anglo-americké vztahy a britské závazky v Evropském společenství a NATO (Çavuşoğlu 2018: 39–41). Předmětem britských zájmů a britského vlivu po roce 1971 se tak stal primárně Perský záliv. Současně s existencí Lidově demokratické republiky Jemen a Dafáráským povstáním v Ománu se začala zvětšovat i aktivita a vliv Sovětského svazu v oblasti jižní Arábie a Perského zálivu (ibidem: 39).

Ze tří již zmíněných aspektů, které formovaly britskou postkoloniální politiku, jsou nejdůležitějšími britské zájmy a vliv v Perském zálivu, jelikož vyvažovaly anglo-americké a anglo-evropské závazky. Už během stahování byly britské zájmy úzce spjaty s ropným bohatstvím v Perském zálivu. Ropa z tohoto zálivu totiž pokrývala 45 % z celkového množství britských potřeb. Dále mnoho britských společností, jako například *British Petroleum* nebo britsko-holandský *Shell*, byly důležitými partnery národních ropných společností v Perském zálivu. Navíc postupně se zvyšující nadbytek ropy v té době byl předmětem komerčních i finančních zájmů britské ekonomiky. Po ropné krizi v roce 1973 se zájem o ropu v Perském zálivu ještě zvýšil. Dalším důležitým britským zájmem byla také bezpečnost a stabilita Perského zálivu, a to kvůli udržení stabilních cen ropy

a jejího stálého přísunu (Çavuşoğlu 2018: 42–43). K udržení těchto zájmů v Perském zálivu Británie využívala bývalé koloniální vazby a svůj vliv silně prosazovala (Nonneman 2011: 325–330). Kromě výhod a pozice na ropném trhu v Perském zálivu si Velká Británie také užívala lukrativní pozice v oblasti letectví a budovatelských projektů. Londýn se navíc stal evropským centrem pro blízkovýchodní banky a finanční instituce (Keohane 1994: 146). Vliv Velké Británie také posilovala její vedoucí pozice v organizaci CENTO, která měla bránit šíření komunismu na Blízkém východě, a díky tomu měla podporu ze strany Spojených států amerických. Po další dvě dekády bylo jedním z hlavních cílů britské zahraniční politiky vytvoření podmínek pro zajištění míru a stability v Perském zálivu, a tím zachovat podmínky pro udržení si politického a ekonomického vlivu. Ačkoli se britské vojenské jednotky oficiálně stáhly v roce 1971, ve všech armádách států Perského zálivu zůstali britští vojáci jako poradci, přičemž britská vláda dodávala vojenské vybavení a zásoby (Çavuşoğlu 2018: 43–46).

K udržení vlivu Velké Británie v Perském zálivu byly také velice důležité přátelské vztahy se Saudskou Arábií a Íránem. Zatímco pro Spojené státy americké je Saudská Arábie důležitým spojencem v regionu, pro Velkou Británii to byl spíše Írán. Oba západní státy využívaly tyto regionální mocnosti k udržení svého vlivu a naplnění mocenského vakua. Avšak role Íránu bylo pro Velkou Británii významnější. Írán, v jehož čele stál v té době Muhammad Rezá Šáh Pahlaví Árjamehr, byl považován za hlavního západního spojence v regionu a ochránce jejich zájmů. Sám Pahlaví se svými ambicemi byl označován za „policistu“ anglo-americké aliance (Peterson 2012:79). Pro Velkou Británii bylo klíčové udržet s Íránem přátelské vztahy, jelikož se jednalo o podstatného politického spojence, a také kvůli britským ropným zájmům. Britské ropné společnosti totiž měly hlavní roli na íránském trhu a dostávalo se jim privilegované pozice v íránském ropném průmyslu (Parsons 1988: 82). Anglo-americké alianci se podařilo *status quo* udržet, což bylo pro udržení britského

vlivu klíčové. Období mezi lety 1971 a 1979 je tak považováno za nejvíce stabilní období v Perském zálivu v souladu se zájmy západních mocností (Gause 2009: 42).

Situace se význačně změnila v únoru 1979 po islámské revoluci v Íránu. Muhammad Rezá Šáh Pahlaví byl vystřídán Ájatolláhem Rúholláhem Chomejním, jenž se stal představitelem nově vzniklé islámské republiky, která měla silný protizápadní postoj. Po revoluci opustil Írán CENTO, čímž došlo k zániku této organizace. Revoluce, rozpad CENTO a ztráta jednoho z nejdůležitějších západních spojenců otrásla s vlivem Velké Británie v Perském zálivu. Britským i americkým novým nejdůležitějším spojencem se stala Saudská Arábie, zatímco Irák, Írán a Jižní Jemen vytvořily protizápadní blok (Çavuşoğlu 2018: 48).

Islámská revoluce měla významný dopad na britskou zahraniční politiku v regionu. Konzervativní vláda, v jejímž čele stála Margaret Thatcherová, zavedla vůči Perskému zálivu mnohem asertivnější a pragmatičtější politiku se záměrem posílit britský vliv. Výsledkem byly hlubší závazky obzvláště v oblasti zbrojního trhu. Vláda Margaret Thatcherové se v 80. letech silně zaměřila na prodej zbraní Saudské Arábii a malým státům Perského zálivu (ibidem: 48). Významným se tak staly zbrojní anglo-saudské projekty Al-Yamamah I a II. Díky projektům získávala Velká Británie velké benefity v oblasti zbrojního průmyslu, které pomáhaly redukovat výdaje na britské ozbrojené složky (Vaez-Zadeh – Javadi 2019: 17). Sama Thatcherová jako první ministerská předsedkyně navštívila Perský záliv, kde osobně propagovala prodej zbraní pomocí uzavřených obranných smluv. Kromě islámské revoluce měla vliv na zahraniční politiku Velké Británie také iránsko-irácká válka a vznik Rady pro spolupráci arabských států v Zálivu. Všechny tyto události upevnilly britské obranné závazky vůči státům v Perském zálivu. Británie v regionu značně posílila, a to na úkor oslabené pozice Spojených států amerických po neúspěchu

Carterovy administrativy během islámské revoluce. Britský vliv taktéž posílila, vzhledem k událostem v regionu skvěle načasovaná, návštěva britské královny Alžběty II. v únoru a březnu 1979 (Çavuşoğlu 2018: 48–55).

Jak už bylo zmíněno, na formování britské zahraniční politiky měly podíl i nadstandardní anglo-americké vztahy. Tyto vztahy byly definovány třemi hlavními body, kterými bylo udržení mezistátního pořádku, ochrana ropy a obchodu a zadržování vlivu Sovětského svazu v regionu (Macris 2010: 248–250). Role Spojených států se stala po roce 1971 v Perském zálivu významnější a začala postupně vznikat anglo-americká hegemonie, která nakonec vyústila v *Pax Americana*. Počátek těchto vztahů můžeme vidět již u Suezské krize, která je často považována za počátek v přechodu z britské hegemonie na americkou. Po Suezské krizi si Britové uvědomili, že americká podpora je k provedení vojenské akce na Blízkém východě klíčová. Následně krize v Kuvajtu v roce 1961 otřásla důvěrou Spojených států v Británii jako schopného samostatného hegemonu v Perském zálivu, což spustilo změnu v americkém strategickém uvažování o regionu (Winger 2012: 660–672). Avšak Spojené státy vnímaly hegemonní postavení Británie v Perském zálivu pozitivně, jelikož byly zaměstnány svými závazky v západní Evropě a východní Asii (Rovner – Talmadge 2014: 49). Britské rozhodnutí o stažení z Perského zálivu přišlo z pohledu Američanů v nevhodný čas, protože Spojené státy měly závazky po celém světě, převážně ve Vietnamu, a nyní musely čelit nové hrozbě v podobě expanze Sovětského svazu do Indického oceánu (Hurewitz 1972: 107). Spojené státy oponovaly britskému rozhodnutí, protože si nemohly dovolit vyplnit vzniklé mocenské vakuum a zároveň nechtěly, aby ho vyplnila jiná mocnost (Sato 2009: 109). Zlomovým bodem nejen pro britský vliv a zájmy v Perském zálivu, ale i zájmy a vliv Spojených států se stal začátek irácké okupace Kuvajtu v roce 1990. Došlo tak k ustanovení *Pax Americana* a k přímé americké vojenské přítomnosti i hegemonii v Perském zálivu (Çavuşoğlu 2018: 58).

6. 2 Britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově po roce 1990

I přes nastolení americké hegemonie v Perském zálivu se zájmy Velké Británie nijak výrazně nezměnily. Velká Británie hrála jednu z klíčových rolí v operaci Pouštní bouře. Spoléhalo se na britské zkušenosti z obrany Kuvajtu v roce 1961. Válka v zálivu nakonec vynesla Británii prohloubení obranných vztahů a vojenskou přítomnost v Perském zálivu. Británie následně podepsala desetileté memorandum o obranné kooperaci s Kuvajtem, Spojenými arabskými emiráty a Katarem. Dokonce i Saudská Arábie, která už hostila americké jednotky, požádala o britskou vojenskou přítomnost (Çavuşoğlu 2018: 58–59).

Po roce 1971 byla Britská pozice v regionu silně narušena, a i přes politiku a snahu Margaret Thatcherové v 80. letech se situace nijak výrazně nezlepšila. Devadesátá léta byla dekadou americké hegemonie a zdálo se, že Britové tento region už zcela opustili (Roberts 2014: 669). Avšak začátkem nového milénia se situace změnila a Britové začali opět obracet svůj zájem zpět k Perskému zálivu a jeho státům. Důležitost tohoto regionu pro Velkou Británii se projevila v roce 2013 během čtení zprávy o vztazích Velké Británie se Saudskou Arábií a Bahrajnem v dolní komoře britského parlamentu. Ve shrnutí a závěru této zprávy byl Perský záliv označen za klíčový pro britský národní zájem (Roberts 2014: 667). Británie postupně opět začala navazovat bilaterální smlouvy a Perský záliv se stal středem britských zájmů. Příkladem může být návštěva korunního prince Abú Dhabí, šejka Mohammeda bin Zayed Al Nahyana, ve Velké Británii a jeho setkání s tehdejším britským premiérem Davidem Cameronem. Společně hovořili o prohloubení vzájemných vztahů, jelikož statistiky ukazovaly, že bilaterální obchod mezi těmito dvěma státy se v první polovině téhož roku zvedl o 10 % a Británie se stala jedním z nejvýznamnějších obchodních partnerů Spojených arabských emirátů (Alsaia 2010: 1).

Velká Británie i nadále hledala cestu k prohloubení vztahů mezi ní a státy Perského zálivu. Uprostřed dubna 2013 oznámila Velká Británie sérii

vojenských, obranných a obchodních dohod se Spojenými arabskými emiráty, Bahrajnem, Ománem a Katarem. Dohody zahrnovaly například námořní základnu HMS Juffair v Bahrajnu a vzdušnou základnu al-Minhad blízko Dubaje. Základna HMS Juffair v přístavu Mina Salman, jejíž zřízení bylo oznámeno v roce 2014 a konstrukce začala v roce 2015, se stala první permanentní základnou Velké Británie v Perském zálivu od roku 1971 (Stanfield – Stokes – Kelly 2018: 233–237).

Zájmy Velké Británie v Perském zálivu se ještě více zvýšily po ohlášení Brexitu. Region, ve kterém má Británie už dlouhá léta strategické a obchodní zájmy, tak začínal více nabývat na důležitosti. Britská vláda, v jejímž čele stála Theresa Mayová, reagovala rychle a snažila se zajistit a posílit vztahy mezi Velkou Británií a státy Perského zálivu. Při projevu v prosinci 2016 zdůraznila Theresa Mayová směrem ke státům v Perském zálivu, že vztahy mezi nimi a Velkou Británií trvají staletí a zdůraznila možnost obrátit se v těžkých časech na její nejstarší a nejspolehlivější přátele (Stanfield – Stokes – Kelly 2018: 242). Mayová následně navštívila Perský záliv a během dvoudenní návštěvy Bahrajnu se chtěla zaměřit na obchod s regionem po Brexitu. Následně se setkala i s vůdci Saudské Arábie, Spojených arabských emirátů, Kataru, Bahrajnu a Ománu (BBC 2016). V prohlubování vztahů pokračuje i současný britský premiér Boris Johnson, který se minulý rok sešel s emírem Kataru Tamímem ibn Hamad Al Tháním. Společně tak mluvili o posílení vztahů, o otázkách obchodu, který se průměrně pohybuje kolem osmi miliard dolarů ročně, a o dodávkách plynu z Kataru, které z celkového množství Velké Británie zahrnují dvacet až třicet procent. Kromě obchodu také jednali o obranné kooperaci a objednavce dvaceti čtyř britských bojových letounů (Al-Jazeera 2019). Je tedy možné, že se nyní po Brexitu státy Perského zálivu stanou primárními partnery Velké Británie v oblasti bezpečnosti a obchodu. Stejně jako Spojené státy americké byly zataženy do Perského zálivu v reakci na stažení Velké Británie v roce 1971, se nyní situace obrátila, přičemž Británie se možná brzy bude snažit vyplnit potencionální

mocenské vakuum, vznikající kvůli stažení Spojených států z oblasti (Stanfield – Stokes – Kelly 2018: 234).

7 Závěr

Arabský poloostrov je region, který disponuje výhodnou strategickou polohou. Společně s velikými zásobami nerostného bohatství se tak stal předmětem střetu mnoha aktérů, a to už od počátků kolonialismu a příchodu Portugalců koncem 15. století. Kromě snahy o nadvládu ze strany regionálních mocností se snažily region dostat pod kontrolu i mocnosti evropské. To se nakonec povedlo Velké Británii, která si pomocí sérií smluv s místními vládci a uplatňováním nepřímé správy vytvořila v regionu hegemonii. Původně Velká Británie projevovala velký zájem o Arabský poloostrov z důvodu ochrany obchodních cest do svých kolonií v Indii, kde hrál důležitou roli hlavně přístav Aden v Jemenu. Avšak začátkem 20. století byla objevena v Perském zálivu ropa, což značně změnilo britské priority. Nejvíce byl ovlivněn Arabský poloostrov Velkou Británií, jejími zájmy a vlivem právě v období, kterým se v této práci zabývám. Svoji přítomností tak Británie významně změnila region do podoby, jakou známe dnes.

Jedním z cílů mé práce bylo na základě výzkumu zjistit britské zájmy a vliv na Arabském poloostrově od roku 1945 až do roku 1990. Jednalo se o období výrazných změn v britských zájmech a zahraniční politice směrem k Arabskému poloostrovu. Po druhé světové válce nabyla tato oblast pro Velkou Británii na významu, a to z důvodu ztráty kolonií v Indii a jejich bohatství. Ropa z Perského zálivu se tak stala jednou z opor britské poválečné ekonomiky a také hlavním zájmem po následující desetiletí. Ovšem po druhé světové válce začalo docházet ke zvýšení arabského nacionalismu a antiimperialistických nálad, což postupně začalo podlamovat britskou pozici na Blízkém východě. Situaci neulehčilo ani střídání konzervativní a labouristické vlády, jelikož společně s tím se střídala i zahraniční politika vůči celému Blízkému východu. Vznikla dichotomie ve způsobu vedení kolonií a protektorátů. Konzervativní vláda se držela tradičního způsobu vedení kolonií a protektorátů, naopak labouristická

vláda se snažila udržet vliv Velké Británie na Arabském poloostrově prosazováním sociálních reforem a intervencí do vnitřních záležitostí svých protektorátů a kolonií. Strategie labouristické vlády ale selhávala z důvodu nedostatku financí, jelikož současně chtěla ve Velké Británii uskutečnit své plány pro vytvoření *welfare state*. Britský vliv jak v regionu, tak ve světě se postupně začal opírat o podporu Spojených států amerických.

Tato dichotomie se nejvíce projevila a prohloubila během nejdůležitějšího milníku tohoto období, čímž bylo stažení Velké Británie z Arabského poloostrova. Zatímco konzervativní strana se snažila stažení oddálit, labouristická strana se ho snažila co nejvíce urychlit. Důležitým tématem také zůstávají rozdílné příčiny a způsob jakým se Velká Británie stahovala z Jemenu a Perského zálivu. Hlavním důvodem ke stažení byl uváděn nedostatek financí, ovšem důvodů bylo více. Stahování z Jemenu započalo v 60. letech a bylo podmíněné nespokojeností v protektorátu, arabským nacionalismem a antiimperálními náladami jak mezi místními obyvateli, tak uvnitř labouristické vlády. Z nemalé části se na stažení z Jemenu podílela i konzervativní vláda, jelikož započala příliš urychlený a neúspěšný proces zformování federace, která měla udržet pozici Velké Británie v Jemenu, ale paradoxně se stala jednou z příčin stažení. Příčiny stažení z Perského zálivu byly naprosto opačné. I když bylo tvrzeno, že důvodem je opět nedostatek zdrojů, ve skutečnosti šlo o to, aby nenastala podobná situace jako v Jemenu. Britové si tak chtěli zachovat přátelské vztahy se státy vyvážejícími ropu. Spíše, než s nadšením ze strany místních šejků, se Britové setkali s nespokojeností, protože šejkové si užívali své bohatství za přítomnosti britské ochrany. Důvodem stažení byly i antiimperialistické nálady v labouristické straně, jelikož když se státy v Perském zálivu nabídly k finanční podpoře na udržování vojenské přítomnosti, tehdejší labouristická vláda na to nijak nereagovala. Velký rozdíl byl i ve způsobu, jakým se Velká Británie stáhla. V Jemenu byl proces krvavý a chaotický a po skončení vznikl marxistický stát, který s Velkou Británií přerušil jakékoliv styky. U Perského

zálivu se Velká Británie poučila ze své předchozí zkušenosti a poklidný proces připravil půdu pro budoucí spolupráci.

Po roce 1971 se Velká Británie kvůli udržení svého vlivu a stability v Perském zálivu už plně opírala o spolupráci se Spojenými státy americkými. Současně musela změnit svoji zahraniční politiku. Stažení z oblasti ovšem neznamenalo úplné zmizení role Velké Británie z regionu. Pro Británii i přes upadající vliv zůstalo primárním cílem udržet obchodní styky se státy v Perském zálivu a zachování stability. Tento cíl neohrozila ani íránská revoluce v roce 1979 a následný rozpad organizace CENTO, která byla jedním z pilířů britského vlivu na Blízkém východě. Naopak, po íránské revoluci Velká Británie na úkor americké pozice posílila a začala utvářet v Perském zálivu nové obranné smlouvy a smlouvy o prodeji zbraní. Snaha udržet stabilitu regionu se projevila i *ad-hoc* vojenskou přítomností. I když nastolení americké hegemonie v roce 1990 znamenalo definitivní konec bývalé britské éry, zájmy a cíle Velké Británie se v regionu nijak nezměnily.

Dalším cílem mé práce bylo zjistit, jak ovlivnily historické vazby Velké Británie s vybranými státy Arabského poloostrova jejich dnešní vztahy. Historická vazba Velké Británie na tento region má samozřejmě dopad i na dnešní dobu. Státy Perského zálivu si za dob britské nadvlády užívaly prosperitu a vědomí britské ochrany bylo pro ně velice uklidňujícím prvkem. Vítaný byl i způsob nepřímé správy, který ponechával místním vládcům určitou vnitřní autonomii. Tyto aspekty se projevily jako pozitivní výsledek po stažení Britů z Perského zálivu. Příkladem může být větší zaznamenaná ochota obchodování s britskými společnostmi. Samotné státy se poté snažily o co největší získání ochrany Velké Británie v nově vzniklém mocenském vakuu. I samotné stažení, které probíhalo poklidně, připravilo prostor pro budoucí spolupráci. V dnešních dobách se Velká Británie do tohoto regionu opět vrací, obzvláště po Brexitu, kdy hledá nové obchodní partnery. Staré vztahy se tak jeví jako užitečný instrument

při tvoření nových obchodních a obranných smluv. Dokonce i samotné státy jeví zájem o návrat Velké Británie do Perského zálivu, obzvláště nyní, kdy se americké vojenské síly stahují z Blízkého východu. Můžeme tak hovořit o znovuobjevování role Velké Británie na Arabském poloostrově. Opakem ovšem zůstávají vztahy s Jemenem, kdy po krvavém stažení a nastolení marxistického režimu v jižním Jemenu se vztahy přerušily. Jemen následně prošel sjednocením a sérií občanských válek. Dnes v Jemenu probíhá občanská válka, která vznikla povstáním šíitských Hútíjů. Následně byla provedena intervence vedena Saúdskou Arábií. Kromě intervence, na které se Velká Británie podílí logistickou podporou, se participuje i na humanitární pomoci.

Seznam literatury

Abadi, Jacob (1995). Britain's Abandonment of South Arabia – A Reassessment. *Journal of Third World Studies* 12 (1), s. 152–180.

Abdullah, Muhammad M. (2016). *The United Arab Emirates. A Modern History* (New York: Routledge, Taylor and Francis Group).

Al-Jazeera (2019). *UK-Qatar relationship going 'from strength to strength'*. 29. 9. 2019 (<https://www.aljazeera.com/news/2019/09/uk-qatar-relationship-strength-strength-190920120042277.html>, 2. 5. 2020).

Alsaah Akhbar (2010). Significance of UAE-UK Relations. *The Emirates Center for Strategic Studies and Research*. 27. 10. 2010 (https://www.ecssr.ae/en/reports_analysis/significance-of-uae-uk-relations/, 2. 5. 2020).

AlSaqqaf, Ridhwan (2000). Aden, 1839–1967. *Middle East News Online* 18. 12. 2000.

Balfour-Paul, Glen (1991). *The End of Empire in the Middle East* (Cambridge: Cambridge University Press).

BBC (2016). *May seeks 'new chapter' in Gulf relations ahead of Bahrain visit*. 5. 12. 2016 (<https://www.bbc.com/news/uk-politics-38202808>, 2. 5. 2020).

Bhacker, Rader M. (1991). Family Strife and Foreign Intervention: Causes in the Separation of Zanzibar from Oman: A Reappraisal. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* 54 (2), s. 269–280.

Brehony, John Albert Noel (2017). Explaining the triumph of the National Liberation Front. *Middle Eastern Studies* 53 (1), s. 35–50.

Břeská, Jana (2011a). Omán. In: Ježová, Michaela – Burgrová, Helena a kol., *Současný Blízký východ. Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* (Brno: Barrister & Principal) s. 215–226.

Břeská, Jana (2011b). Jemen. In: Ježová, Michaela – Burgrová, Helena a kol., *Současný Blízký východ. Politický, ekonomický a společenský vývoj od druhé světové války do současnosti* (Brno: Barrister & Principal) s. 202–214.

Çavuşoğlu, Esra (2018). Britain's Post-Colonial Foreign Policy Towards Persian Gulf Security (1971-1991): An Alternative Approach. *Turkish Journal of Middle Eastern Studies* 5 (2), s. 37–64.

De La Billière, Peter (1994). *Looking For Trouble* (London: Harper Collins).

DeVore, Marc (2011). The United Kingdom's last hot war of the Cold War: Oman, 1963–75. *Cold War History* 11 (3), s. 441–471.

Eickelman, Dale F. (1985). From Theocracy to Monarchy: Authority and Legitimacy in Inner Oman, 1935-1957. *International Journal of Middle East Studies* 17 (1), s. 3–24.

Ferguson, Niall (2003). *Britské impérium. Cesta k modernímu světu* (Penguin Books: London).

Fromherz, Allen J. (2017). *Qatar. A Modern History* (Georgetown University Press).

Gandy, Christopher (1998). A Mission to Yemen: August 1962–January 1963. *British Journal of Middle Eastern Studies* 25 (2), s. 247–274.

Gause, Gregory F. (1985). British and American Policies in the Persian Gulf, 1968-1973. *Review of International Studies* 11 (4), s. 247–273.

Gerges, Fawaz (1995). The Kennedy Administration and the Egyptian-Saudi Conflict in Yemen: Co-opting Arab Nationalism. *Middle East Journal* 49 (2), s. 292–311.

Harrington, Craig A. (2014). The Colonial Office and the Retreat from Aden: Great Britain in South Arabia, 1957–1967. *Mediterranean Quarterly* 25 (3), s. 5–26.

Heard-Bey, Frauke (2017). *Abu Dhabi, the United Arab Emirates and the Gulf Region* (Gerlach Press).

Hurewitz, Jacob C. (1972). The Persian Gulf: British Withdrawal and Western Security. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 401 (1), s. 106–115.

Jones, Clive (2011). Military Intelligence, Tribes, and Britain's War in Dhofar, 1970-1976. *Middle East Journal* 65 (4), s. 557–574.

Jones, Clive (2017a). 'Without Glory but without Disaster': Learning the Lessons of British withdrawal from South Arabia' [přednáška] 4. 12. 2017 (London: Royal United Services Institute).

Jones, Clive (2017b). Aden, South Arabia and the United Arab Emirates: a retrospective study in state failure and state creation. *Middle Eastern Studies* 53 (1), s. 2–5.

Kaylani, Nabil M. (1979). Politics and Religion in 'Uman: A Historical Overview. *International Journal of Middle East Studies* 10 (4), s. 567–579.

Keohane, Dan (1994). British Policy in the Conflict. In: Danchev, Alex – Keohane, Dan eds., *International Perspectives on the Gulf Conflict, 1990-91* (Basingstoke: Palgrave Macmillan), s. 145–174.

King-Yuh, Chang (1972). The United Nations and Decolonization: The Case of Southern Yemen. *International Organization* 26 (1), s. 37–61.

Landen, Robert Geran (1967). *Oman Since 1856* (Princeton University Press).

Macris, Jeffrey R. (2010). *The Politics and Security of the Gulf, Anglo-American Hegemony and Shaping of A Region* (London: Routledge).

McNamara, Robert (2017). The Nasser factor: Anglo-Egyptian relations and Yemen/Aden crisis 1962–65. *Middle Eastern Studies* 53 (1), s. 51–68.

Melamid, Alexander (1953). Political Geography of Trucial Oman and Qatar. *Geographical Review* 43 (2), s. 194–206.

Mendel, Miloš (2016). *Dějiny Saudské Arábie* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny).

Mockaitis, Thomas R. (1995). *British counterinsurgency in the post-imperial era* (Manchester: Manchester University Press).

Newbery, Samantha (2015). *Controversial British Techniques* (Manchester: Manchester University Press).

Nonneman, Gerd (2011). Constants and Variations in Gulf-British Relations. In: Kechichian, Joseph ed., *Iran, Iraq and Arab Gulf States* (Basingstoke: Palgrave), s. 325–350.

Paul, Christopher – Clarke, Colin P. – Grill, Beth – Dunigan Molly (2013). Paths to Victory. *RAND Corporation*. (https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR200/RR291z1/RAND_RR291z1.pdf, 7. 5. 2020), s. 277.

Peterson, Tore (2012). Richard Nixon, Great Britain and the Anglo-American Strategy of Turning the Persian Gulf into an Allied Lake. In: Macris, Jeffrey R. – Kelly, Saul eds., *Imperial Crossroads. The Great Powers and the Persian Gulf* (Annapolis: Naval Institute Press 2012), s. 75–90.

Rabi, Uzi (2006). Britain's 'Special Position' in the Gulf: Its Origins, Dynamics and Legacy. *Middle Eastern Studies* 42 (3), s. 351–364.

Reese, S. Scott (2018). *Imperial Muslims* (Edinburgh University Press).

Robbins, R. Robert (1939). The Legal Status of Aden Colony and the Aden Protectorate. *The American Journal of International Law* 33 (4), s. 700–715.

Roberts, David B. (2014). British national interest in the Gulf: rediscovering a role?. *Royal Institute of International Affairs* 90 (3), s. 663–677.

Rovner, Joshua – Talmadge Caitlin (2014). Less is More: The Future of the U.S. Military in the Persian Gulf. *The Washington Quarterly* 37 (3), s. 47–60.

Sato, Shohei (2009). Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf, 1964–68: A Pattern and a Puzzle. *Journal of Imperial and Commonwealth History* 37 (1), s. 99–117.

Smith, C. Simon (1995). Rulers and Residents: British Realitons with the Aden Protectorate, 1937–59. *Middle Eastern Studies* 31 (3), s. 509–523.

Smith, Simon C. (1999). *Kuwait 1950-65: Britain, the al-Sabah and Oil* (New York: Oxford University Press).

Smith, Simon C. (2016). Britain's Decision to Withdraw from the Persian Gulf: A Pattern Not a Puzzle. *Journal of Imperial and Commonwealth History* 44 (2), s. 328–351.

Smith, Simon C. (2017). Failure and success in state formation: British policy towards the Federation of South Arabia and the United Arab Emirates. *Middle Eastern Studies* 53 (1). s. 84–97.

Stansfield, Gareth – Stokes, Doug – Kelly Saul (2018). UK Strategy in the Gulf and Middle East after American Retrenchment. *Insight Turkey* 20 (4), s. 231–248.

Trevelyan, Humphrey (1970). *The Middle East in Revolution* (London: Macmillan).

Tripodi, Christian (2016). 'A Bed of Procrustes': The Aden Protectorate and the Forward Policy 1934–44. *The Journal of Imperial and Commonwealth History* 44 (1), s. 95–120.

Vaez-Zadeh, Hessameddin – Javadi, Reza (2019). Reassessing Britain's Withdrawal from the Persian Gulf in 1971 and its Military Return in 2014. *Journal of World Sociopolitical Studies* 3 (1), s. 1–44.

Weiler, Peter (1987). British Labour and the Cold War: The Foreign Policy of the Labour Governments, 1945-1951. *Journal of British Studies* 26 (1), s. 54–82.

Winger, Gregory (2012). Twilight on the British Gulf: The 1961 Kuwait Crisis and the Evolution of American Strategic Thinking in the Persian Gulf. *Diplomacy & Statecraft* 23 (4), s. 660–678.

Zahlan, Rosemarie S. (1998). *The making of the modern Gulf states. Kuwait, Bahrain, Qatar, the United Arab Emirates and Oman* (London: Garnet Publishing Limited).

Summary

This bachelor thesis examines the British influence and interests in the Arabian Peninsula between 1945 and 1990. The region has always been, because of its strategic position and natural richness, the subject of many cleavages and disputes. First of all, the paper deals with reasons and interests of the British empire which have drawn their attention to this region before 1945. Comprised are also internal and external problems, which Britain had to face during fortifying its position and also the way of establishing and maintaining its influence.

The new position of the United Kingdom in the world after the Second World War and domestic economic issues had an impact on the British foreign policy. The new situation fundamentally influenced the British foreign policy and its interests towards the Middle East, especially after the loss of colonies in India. Whilst the United Kingdom was changing its attitude, a new threat to the British position in the form of Imamate uprising in Oman has arisen. However, after dealing with the troubles in Oman, the growing Arabian nationalism and discontent in the protectorate in South Yemen became an impetus for the process of the British withdrawal from the Arabian Peninsula.

The process of withdrawing from Aden and South Yemen was chaotic and gory, which left the country in the conduct of Marxist regime. The contrary was the process of a peaceful withdrawing from the Gulf, which paved a way for a future cooperation. In addition, the United Kingdom also had to deal with the Dhofar rebellion in Oman which was crucial to stop the spread of Marxism in the Arabian Peninsula. Even though the United Kingdom withdrew in 1971 and their influence has rapidly diminished, the interests stayed. However, the foreign policy towards this region once again had to change.

During 1971 until 1990, the United Kingdom has mainly concentrated on the oil and weapon trade with the new Gulf states and also on the sustainability of the security in the region. The United States, as a new rising hegemony in the Gulf, became very important for providing security in the region. After the year 1990, the strengths of the United Kingdom were weakening and was slowly vanishing from the region. However, with the start of the new millennia, Britain again started to cooperate with the states in the Gulf and as we can see today, the United Kingdom is mostly rediscovering its role in the Gulf once again.

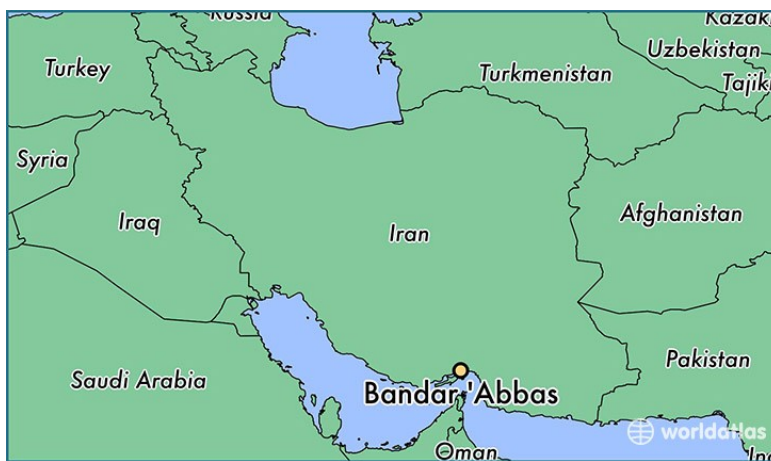
Přílohy

Příloha č. 1 – detail Hormuzského průlivu

Zdroj: https://www.123rf.com/photo_83973999_stock-vector-strait-of-hormuz-region-political-map-english-labeling-strait-between-the-persian-gulf-and-the-gulf-.html

Příloha č. 2 – lokace Bandar Abbás

Zdroj: <https://www.worldatlas.com/as/ir/23/where-is-bandar-abbas.html>

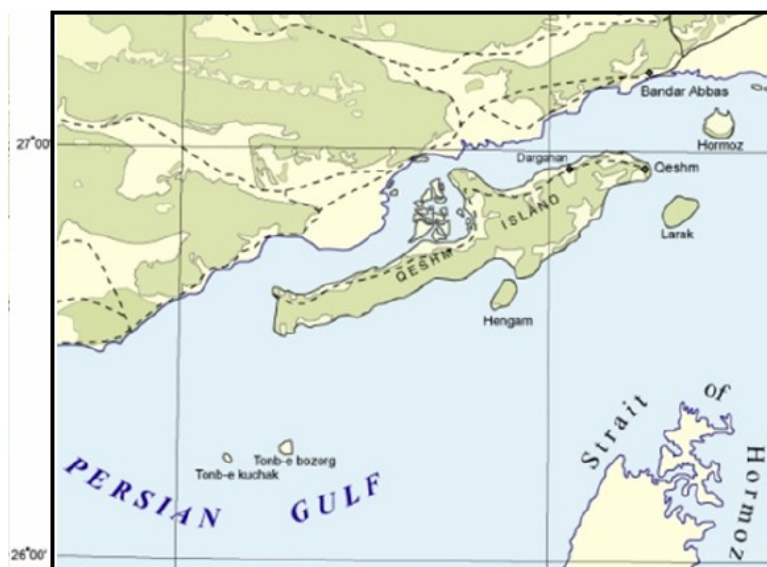

Příloha č. 3 – lokace Búšehru

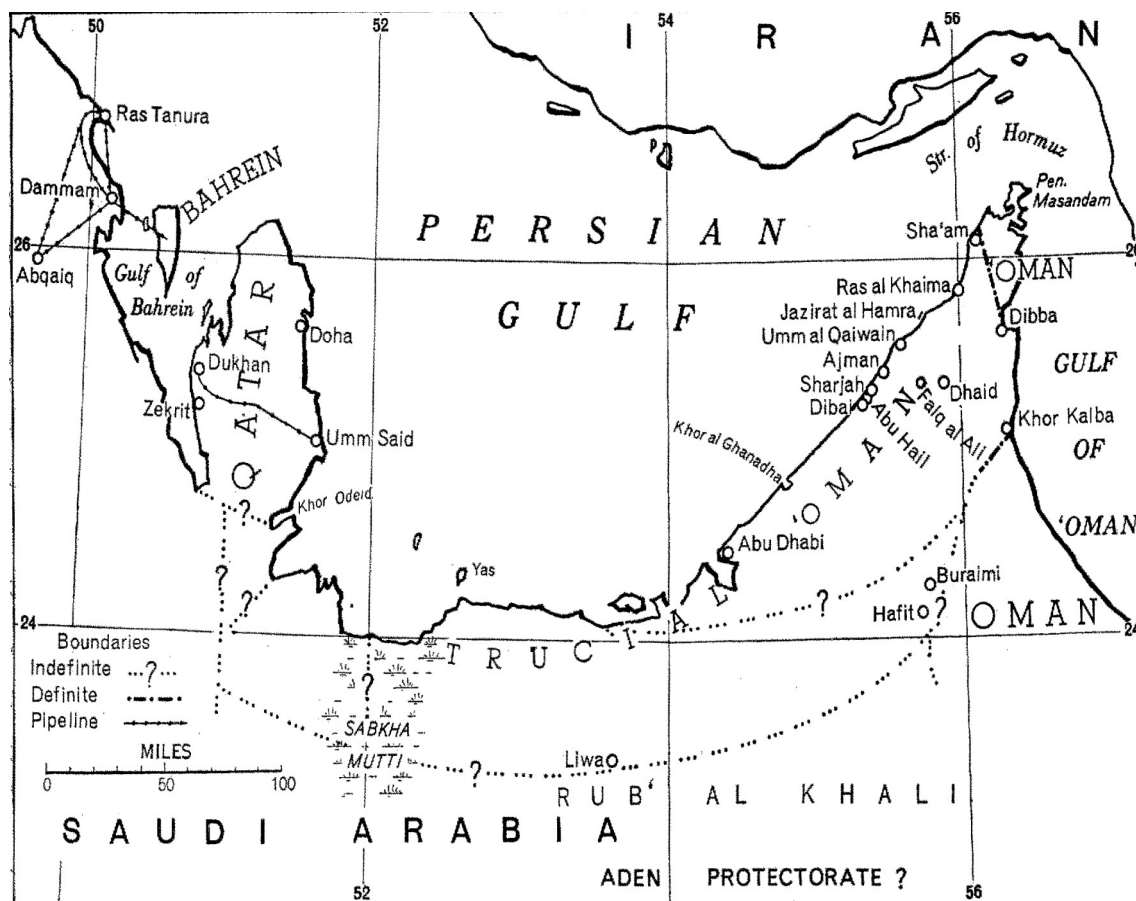
Zdroj: <https://www.worldatlas.com/as/ir/06/where-is-bandar-e-bushehr.html>

Příloha č. 4 – poloha ostrova Kešm

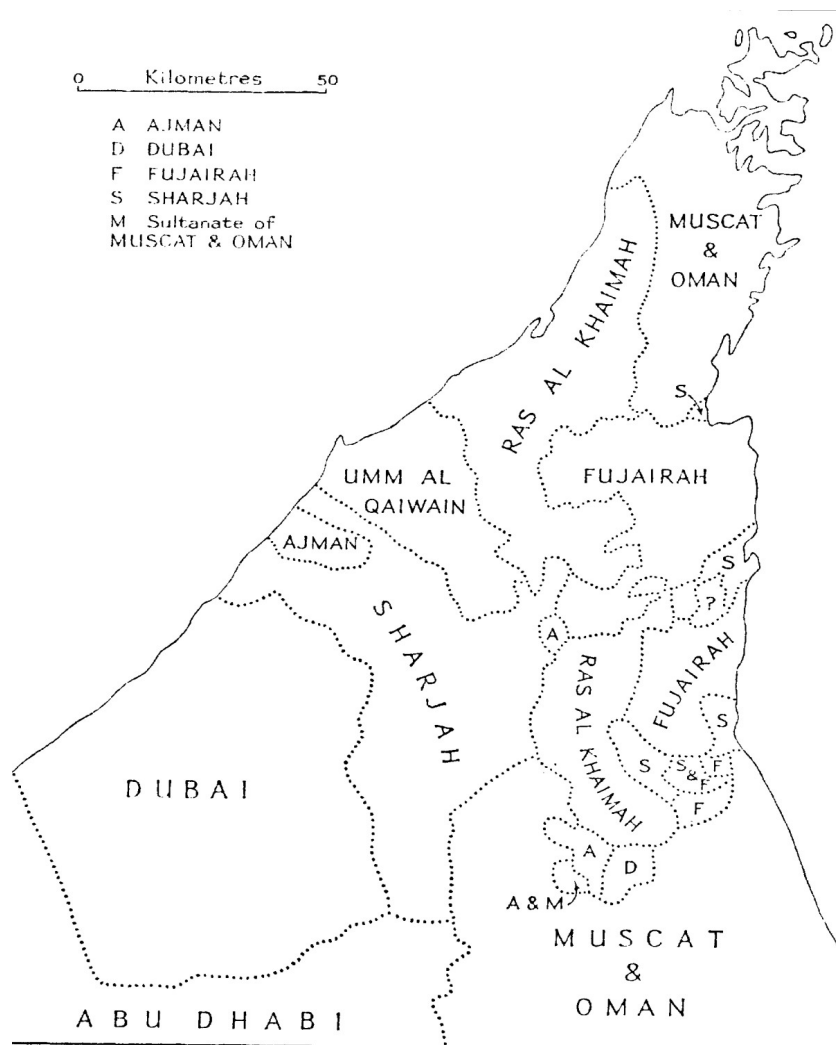
Zdroj: https://www.researchgate.net/figure/Location-map-of-Qeshm-Island_fig1_261063222

Příloha č. 5 – detailní zobrazení měst a smluvního pobřeží

Zdroj: Melamid, Alexander (1953). Political Geography of Trucial Oman and Qatar. *Geographical Review* 43 (2), s. 194–206.

Příloha č. 6 – mapa Smluvních států

Zdroj: Wilkinson, J. C. (1971). The Oman Question: The Background to the Political Geography of South-East Arabia. *The Royal Geographical Society* 173 (3), s. 361–371.

Příloha č. 7 – mapa Ománského impéria kolem roku 1856

Zdroj: <http://www.geocurrents.info/geopolitics/insurgencies/dhofar-religion-rebellion-and-reconstruction>

Příloha č. 8 – lokace města Zubara a Douhá

Zdroj: https://www.researchgate.net/figure/Location-of-Al-Zubarah_fig1_284189259

Příloha č. 9 – lokace přístavu Aden

Zdroj: <https://www.voanews.com/middle-east/yemeni-officials-saudi-troops-take-control-aden-deal>

Příloha č. 10 – lokace města Mukha

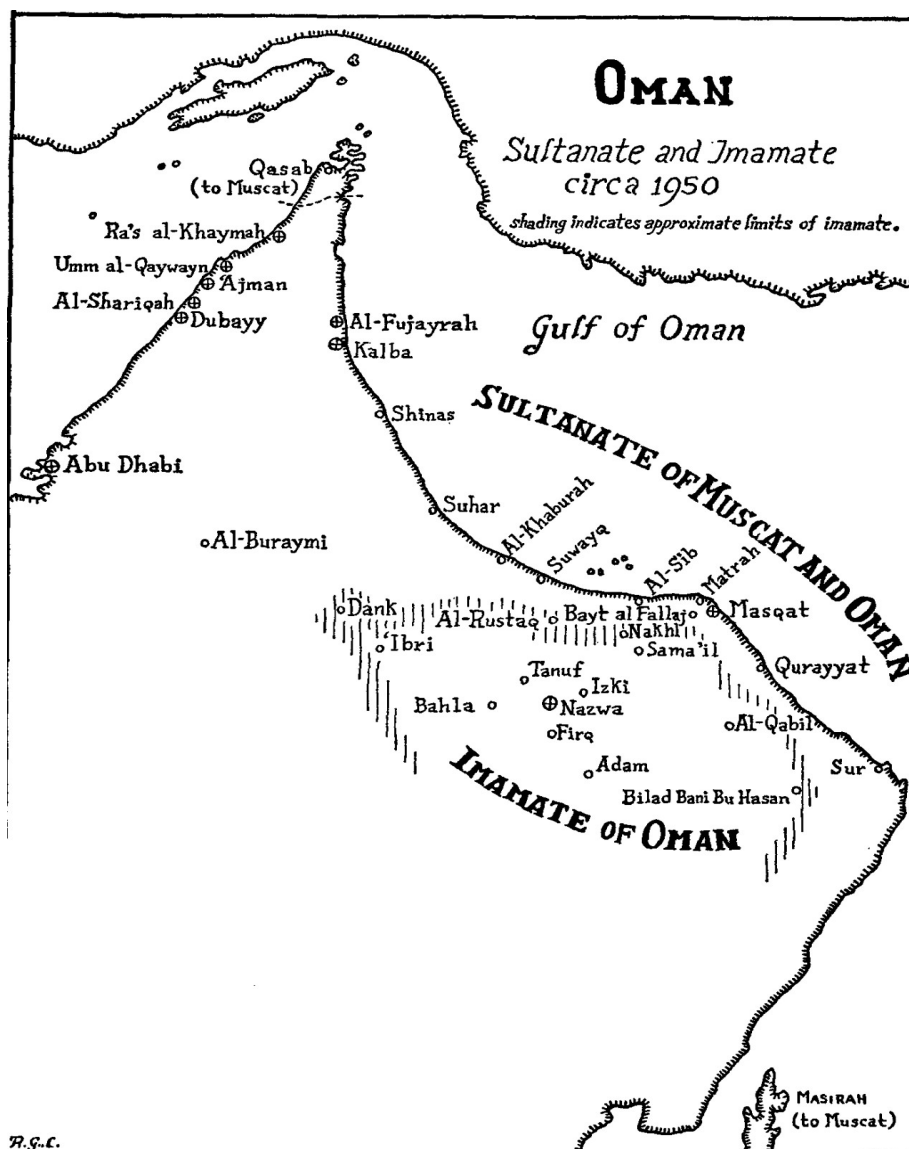
Zdroj: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-21378072>

Příloha č. 11 – lokace ostrova Perim

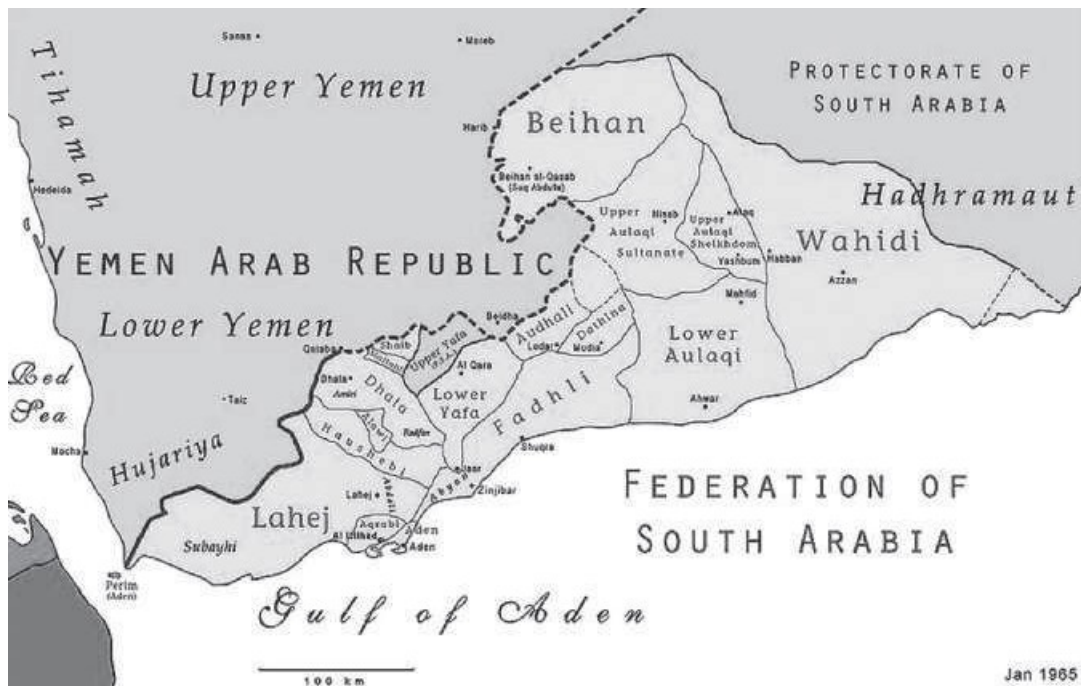
Zdroj: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Bab-el-Mandeb.png

Příloha č. 12 – mapa sultanátu a imamátu

Zdroj: Landen, Robert Geran (1967). *Oman Since 1856* (Princeton University Press).

Příloha č. 13 – mapa Jihoarabské federace

Zdroj: Newbery, Samantha (2015). *Controversial British Techniques* (Manchester: Manchester University Press).

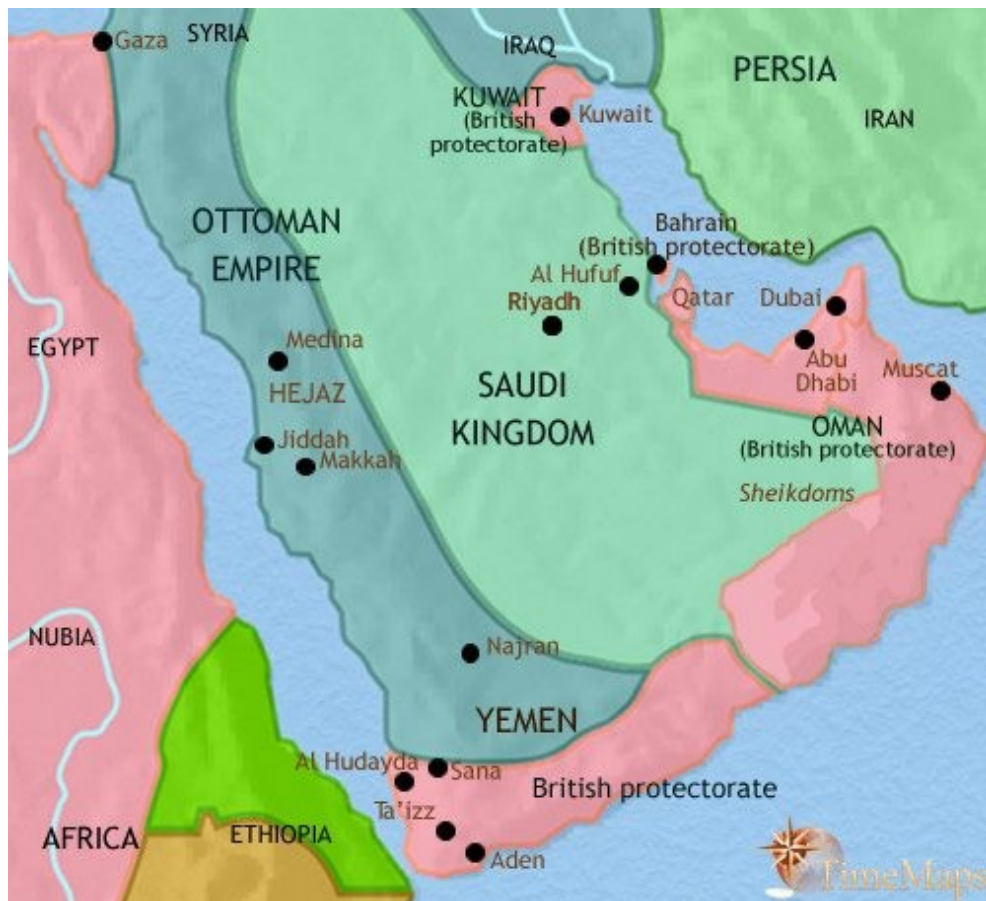
Příloha č. 14 – současná mapa Arabského poloostrova

Zdroj: <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/Arabia-Map.htm>

Příloha č. 15 – mapa Arabského poloostrova s britskými državami v roce 1914

Zdroj: <https://www.timemaps.com/history/arabia-1914ad/>